

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Opinnoissaan erityistä tukea tarvitseva Väinö matkalla yläkouluun

Riitta Hartonen

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön
koulutusohjelma (210 op)

Joensuun kampus

11.2010

humak

www.humak.fi

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

TIIVISTELMÄ

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma

Työn tekijä Riitta Hartonen	Sivumäärä 50 ja 9 liitesivua
Työn nimi Opinnoissaan erityistä tukea tarvitseva Väinö matkalla yläkouluun	
Ohjaava opettaja Jussi Ronkainen	
<p>Kansainvälisten koulututkimusten mukaan suomalainen nuori tietää ja taitaa, pätee ja pärjää opinnoissaan. Tiedollisen osaamisen saavutuksilla on toinenkin puoli. Ne kätkevät taakseen koulussa viihtymättömyyttä ja nuorten henkistä pahoinvointia, jolla on taipumus kasvaa, laajeta ja lopulta räjähtää ihmisten silmille uutisten lööpeissä aika ajoin toistuvina traagisina tekoina. Saavutusten varjoon jäävät myös ne nuoret, jotka eivät edisty opinnoissaan yhtä hyvin kuin toiset ja tarvitsevat erityistä tukea suoriutuakseen ja selviytyäkseen toisten rinnalla yhtä matkaa. Nuoren hiljainen kipu ei näytä tavoittavan ketään ja kuitenkin on aina kysymys ainutkertaisen nuoren ainutkertaisesta tarinasta, jonka edistymisestä koulu ja nuoren vanhemmat kantavat varsin pitkän matkan ajan yhteisen vastuun. Laadullisella menetelmällä toteutetussa tutkimuksessani etsin tietoa alakoulusta yläkouluun tapahtuvan sujuvan siirtymän merkityksestä erityistä tukea tarvitsevan oppilaan kannalta. Selvitän myös alakoulusta yläkouluun siirtymävaiheeseen liittyviä haasteita ja erityistä tukea tarvitsevan oppilaan tuen tarvetta kahden nuoren, vanhempien ja ala- ja yläkoulun erityisopettajien kokemana. Tutkimukseni tärkeä tavoite on esittää eri tahojen näkökulmia siihen, kuinka nuorta tulisi varustaa, miten vahvistaa ja minkälaista tukea hän tarvitsee tässä siirtymävaiheissa, että tarina voi saada onnellisen lopun ja nuoren elämä löytää väylänsä itsenäiseen ja vastuulliseen aikuisuuteen?</p> <p>Haastattelututkimuksessani opinnoissaan erityistä tukea tarvitseva nuori toivoo vanhempien ja opettajien järjestävän yhdessä erilaisia tapahtumia. Näin he voisivat tutustua toisiinsa yhdessä tehden ja toimien. Tutkimukseni innoittajana olleen Pyhäselän Väinö- projektin lähtökohtana on ollut alakoulun 5. luokan alusta yläkoulun 7. luokan syksyyn asti opiskella ja harjoitella tunne- ja vuorovaikutustaitoja erillisissä vanhempainilloissa yhdessä opettajien ja vanhempien kanssa. Sekä Väinö- projektin kehittämistyön että alakoulusta yläkouluun nivelvaiheen keskeisiä kysymyksiä ovat: Tarvittaisiinko ongelmakeskeisen yhteistyön sijaan tai lisäksi hyvissä ajoin aloitettavaa ajan ja voimavarojen satsausta nuoren varustamiseksi muutoksen kohtaamiseen ja positiivisen yhteistyöalustan luomiseen murrosiän mukanaan tuomia haasteita ennakoiden? Voidaanko tunne- ja vuorovaikutustaitoja harjoittelemalla vaikuttaa sujuvaan siirtymiseen alakoulusta yläkouluun, vähentää muutokseen liittyvää pelkoa ja jännitystä ja antaa hyviä selviytymisen eväitä suhteessa uusiin opettajiin ja luokkakaveriinhin? Näihin kysymyksiin läksin hakemaan vastauksia tekemästäni haastattelututkimuksesta erityisoppilaan, hänen vanhempansa ja erityisopettajien näkemyksistä yläkouluun siirtymävaiheen haasteista ja tuen tarpeesta muutoksen kohtaamisessa.</p> <p>Tutkimukseni osoittaa, että opinnoissaan erityistä tukea tarvitseva oppilas tarvitsee riittävän varhain aloitettua varustamista muutokseen, hyötyy mahdollisuudesta edetä opinnoissaan toisten saman ikäisten rinnalla ja tarvitsee hienovaraisesti toteutettua, leimaamatonta tukea. Vuorovaikutustaitojen opettamista, opiskelua ja harjoittelua tulisi määrätietoisesti lisätä kouluopetuksen eri vaiheissa. Kodin ja koulun hyvän yhteistyön turvaaminen lapsen koko koulupolun ajan on yksi keskeinen kehittämisalue ja edellyttää opettajien kouluttamista muun muassa erityisen haastavien kotien ja vuorovaikutus tilanteiden kohtaamiseen.</p>	
<p>Asiasanat siirtymävaihe, sujuvuus, erityisoppilaat, tutkimusodot, kouluviihtyvyys, sosiaalinen kehitys, sosiaalinen vuorovaikutus</p>	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme in Civic Activity and Youth Work

ABSTRACT

Author Riitta Hartonen	Number of Pages 50 and 9 annex
Title Special support in his studies needing Väinö moving towards the middle school	
Supervisor Jussi Ronkainen	
<p>International studies show that young people in Finland are able to manage well in their studies. Other side of the story tells that in the shade of intellectual success are a number of young people who do not manage as well in their studies. Behind formal achievements hides stories about mental stress and lack of school satisfaction. From time to time, results of those difficulties young people face will end up to headlines as tragic actions made by youngsters. Youngsters, who need special support to progress in studies beside the other same aged. No one seems to be interested in about the silent voices of these young people. However, it is always a matter of unique story of young people, his unmatched life and a long, shared journey succeed on responsibility of school and parents through all school years.</p> <p>My aim is to look into the challenges related to transition period from primary school to secondary school. The perspective of this study is the view of special needs young peoples´, his parents´ and teachers`. What kind of support specials needs young people need? How adults and educators can support him? How his story can have a happy end when he finds his path to independent and responsible adulthood?</p> <p>The basis of my study is to find theoretical knowledge about transition period and the changes from primary school to secondary school. My interest is to study the thoughts and ideas of parents and special education teachers about the issue. How a young person with need of special support should be equipped and empowered and what kind of support he should be offered by all different actors.</p> <p>Väinö- project, implemented in Pyhäselkä 2004-2006, gave the inspiration to my study. A new model of parents meetings for period from 5th to 7th grade was developed by the project. Whilst those meetings pupils, their parents and teachers exercised communication and human relation skills together. Could such exercises developed to improve social abilities support the smooth transition period for special needs young people?</p> <p>My study is a qualitative research of challenges and needs of support during transition period between primary and secondary school for special needs learner, his parents and special education teachers. The research material was obtained by methods of structured interview.</p>	
Keywords transition period, fluency, special needs young people, support forms, school satisfaction, social development, social communication	

Sisällys

Tiivistelmä

Abstract

1. JOHDANTO	6
2. KONTEKSTIN KUVAUS: Väinö projekti	7
2.1 Väinö- projektin taustaa	8
2.2 Väinö- projektin toimintamalli	9
2.3 Väinö- iltojen keskeiset sisällöt	9
2.4 Palautetta ja jaettua kokemusta Väinöstä	10
3. TUTKIMUKSEN TIETOPERUSTAA	11
3.1 Erityisoppija	11
3.2. Nivelvaihe alakoulusta yläkouluun	13
3.2.1 Nuori alakoulusta yläkouluun nivelvaiheessa	13
3.2.2 Siirtymä sujuvaksi	16
3.3 Erityinen tuki	19
3.3.1 Erityisen tuen tavoitteet	19
3.3.2 Erityisen tuen tarve	20
4. TUTKIMUSMENETELMÄ JA TUTKIMUKSEN KUVAUS	22
4.1 Tutkimusmenetelmä	22
4.2 Tutkimuksen kuvaus	23
5. TUTKIMUSTULOKSET	25
5.1 Nuorten näkökulmaa	26
5.2 Vanhempien näkökulmaa	28
5.3 Alakoulun erityisopettajien näkökulmaa	31
5.4 Yläkoulun erityisopettajien näkökulmaa	33
5.5 Yhteenvetoa	36
5.6 Miten erityisoppija voisi siirtyä mahdollisimman sujuvasti alakoulusta yläkouluun?	38
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	40
6.1 Toimiva tiedonsiirto	41
6.2 Kodin ja koulun välinen yhteistyö	42

6.3 Oppilaiden ja opettajien vuorovaikutus	42
6.4 Koulutusta? Kehittämistä?	43
6.5 Hyväntahtoisen kouluympäristön rakentaminen.....	44
6.6 Väinö mallin arviointia tutkimustuloksia ja teoriataustaa vasten	44
7. POHDINTAA.....	46
LÄHTEET.....	49
LIITTEET	51

1. JOHDANTO

Koulujärjestelmä on yhteiskunnassamme merkittävä tukipilari, sivistäjä, kasvattaja ja myös jatkuva julkisen keskustelun aiheuttaja lehdistössä ja televisiossa. Koulu on kulkenut ajan mukana, muuttunut ja mukautunut, seurannut aikaa ja kehittynyt. Pystyykö nykyinen koulujärjestelmä kuitenkin riittävästi huomioimaan alakoulusta yläkouluun siirtymävaiheen haasteet ja nuoren normaaliin kehitysvaiheeseen kuuluvat tarpeet? Koulumaailmassa esiin tulevat tämän ajan ilmiöt kuten nuorten henkinen pahoinvointi nostavat uudenlaisia kysymyksiä ja kehitystarvetta järjestelmän toimivuuden ja tasapuolisuuden, jopa koulutyön turvallisuuden takaamiseksi. Ajan henki on tehokkuus ja se näyttää heijastuvan myös koulutyöhön jo esikouluasteesta lähtien. Siirtymävaiheiden sujuminen on syystäkin nostettu erityisen huomion kohteeksi, mutta toimenpiteet tilanteen korjaamiseksi näyttävät jäävän ajallisesti ja paikallisesti rajattujen kokeilujen ja yksityisten projektien varaan.

Joka vuosi reilut 55000 lasta aloittaa Suomessa peruskoulun ensimmäisen luokan innokkaina oppimaan ja uskoen omiin mahdollisuuksiinsa (Lämsä 2009, 34.) Tutkimuksessani käy ilmi, että myös alakoulunsa päättävät nuoret suhtautuvat yläkouluun siirtymiseen toiveikkaana uskoen pystyvänsä vastaamaan yläkoulussa esiin tuleviin haasteisiin. Opinnoissaan erityistä tukea tarvitsevan oppijan kohdalla on ongelmallista, jos kyse onkin odotusansasta, jolloin nuoreen koulussa kohdistuvat odotukset käytännössä paljastuvat olevan ristiriidassa hänen tarpeidensa ja edellytystensä kanssa (mt., 40.) Kuinka hänelle käy, kun siirtymävaiheen synnyttämät unelmat uudesta alusta, yksilöllisestä oppimisen mahdollisuudesta, itsensä riittäväksi kokemisesta ja kykyjensä esiin tuomisesta törmääkin koulun tiiliseinään tai vuorovaikutusongelmiin opettajien kanssa heti yläkoulun alkumetreillä?

Olen selvittänyt tutkimuksessani alakoulusta yläkouluun siirtymisen haasteita nuorten, heidän vanhempiensa ja erityisopettajien näkökulmasta sekä kartoittanut näiden tahojen ajatuksia siitä, minkälaista tukea ”erityisoppija”

tarvitsee sujuvaan siirtymiseen alakoulusta yläkouluun. Tutkimuksessani on keskeistä tuoda esiin nivelvaiheen haasteita ja arvioida tuen tarvetta erityistä tukea tarvitsevan oppijan ja hänen tukijoukkojensa esittämien ajatusten sekä aiemman tutkimuksen valossa. Tutkimukseni tukee projektityötäni Pyhäselässä alakoulusta yläkouluun siirtymävaiheeseen kodin ja koulun yhteistyövälineeksi kehitetyn Väinö- vanhempainiltojen toimintamallin arvioinnissa ja sisältöjen muokkaamisessa esiin tulevaa tarvetta vastaavaksi.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Mitkä ovat alakoulusta yläkouluun siirtymisen haasteet erityistä tukea tarvitsevan oppijan, vanhemman ja erityisopettajan näkökulmasta?
2. Minkälaista tukea erityisoppija kokee tarvitsevansa ja minkälaista tukea vanhemmat ja erityisopettajat näkevät hänen tarvitsevan alakoulun ja yläkoulun nivelvaiheessa?
3. Miten erityisoppija voisi siirtyä mahdollisimman sujuvasti alakoulusta yläkouluun?

Työssäni on keskeistä selvittää sekä tietoperustaa että käytännön kokemusta siirtymävaiheen haasteista ja kehittämistarpeista.

2. KONTEKSTIN KUVAUS: Väinö projekti

Opinnäytetyöni innoittajana on Pyhäselässä 2004- 2006 toteutettu Sopuavain hankkeen tukema Väinö-projekti. Koska yläkouluun siirtyminen on herkkä vaihe nuorten elämässä, Pyhäselässä kehitettiin viiden perinteisestä poikkeavan vanhempain- illan malli yläkouluun siirtymisvaiheeseen nuorten, koulun ja kodin yhteistyömuodoksi. Vanhempainilloissa harjoitellaan yhdessä oppilaiden, vanhempien, opettajien ja iltojen vetäjien kanssa tunne- ja vuorovaikutustaitoja eväiksi yläkouluun siirtymiseen.(Hurme 2006, 49- 50). Opinnäytetyöni tavoitteena on saada tutkimuspohjaa projektissa tuotetun Väinö- mallin muokkaamiseen ja kehittämiseen.

Lähtökohtana nuoren varustamisessa alakoulusta yläkouluun nähdään Väinö-projektissa ajatus, että tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelulla voidaan vaikuttaa sujuvaan siirtymiseen alakoulusta yläkouluun, vähentää muutokseen liittyvää pelkoa ja jännitystä sekä antaa hyviä selviytymisen eväitä suhteessa uusiin opettajiin ja luokkatovereihin.

2.1 Väinö- projektin taustaa

Väinö- projekti on yksi vuonna 2003 toteutetulla yhteisvastuukeräyksellä rahoitetuista Sopusuavain pilottihankkeista. MLL, Nuorten Keskus, Lapsityön Keskus ja Poikien ja Tyttöjen Keskus toimivat taustajärjestöinä eri puolilla Suomea toteutettujen hankkeiden taustalla ennaltaehkäisevien toimintatapojen kehittämistyössä. Hankkeissa pyrittiin etsimään keinoja puuttua lasten ja nuorten väkivaltakäyttäytymiseen, tukemaan vanhempia kasvatustyössään ja kehittämään lasten, nuorten ja perheiden parissa työskentelevien yhteistyötä. (Hurme 2006, 18- 29).

Pyhäselän Väinö- projektin hankeajatuksena on ollut kysyä: ”Tiedätkö, missä lapsesi on tällä hetkellä?” Hankesuunnitelmaa tehtäessä keskeisenä havaintona on ollut, että Väinön herkkyys joutua elämässään eksyksiin lisääntyy yläkouluun siirryttäessä. Enää ei ole täyttä varmuutta siitä, minkä omenapuun alta häntä kannattaisi etsiä. Eksyminen ei liene helppoa Väinölle, vanhemmissa se nostattaa monenlaisia tuntemuksia, huolta ja voimattomuutta. Opettajillakin on usein keinot vähissä. Väinö onkin siis tavallaan kuin taimi, joka on kasvamassa puuksi. Väinö tarvitsee kasvulleen tukea: valoa, vettä, ravinteita, välttääkseen asioita, jotka uhkaavat hänen kasvuaan, haavoittavat ja saastuttavat, vievät unelmilta siivet - elämältä eväät. ”Se, mikä ei tapa, vahvistaa” ajatuksen sijaan projektin toteuttajat ovat tehneet yhteistyötä etsien hyviä vuorovaikutuksen eväitä yläkouluun siirtymiseen, toimivaa vuorovaikutusta kotiin ja kouluun harjoittelemalla yhdessä tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Eri tahojen yhteinen intressi on ollut varustaa, vahvistaa ja rohkaista nuoria alakoulua suuremman maailman kohtaamiseen. (Väinö- materiaali).

Vuonna 2004 Sopuavain pilottihankkeeksi valitussa Pyhäselän Väinö-projektissa kehitettiin uudenlaista sisältöä vanhempainiltoihin. Reijolan koulu toimi Väinö- projektin pilottikouluna. Projektin tuotoksena on kansio, joka sisältää viiden vanhempainillan mallin myös muualla toteutettavaksi ja vapaasti muokattavaksi. Väinö- iltoja kehittämässä ovat olleet mm. Pyhäselän seurakunnan nuoriso- ja diakoniatyö, kunnan nuorisotyö, MLL, 4H sekä Reijolan koulun opettajat. (Väinö- esittely materiaali 2005).

2.2 Väinö- projektin toimintamalli

Väinö- iltojen lähtökohtana on varustaa lasta askeleille alakoulusta yläkouluun. Tavoitteena on myös nostaa iloa vanhemmuudesta, harjoitella yhdessä tunne- ja vuorovaikutustaitoja ja etsiä hyviä eväitä yläkouluun siirtymiseen, kouluun, kotiin ja elämään.(Väinö- kansio 2006).

Väinö- illat toteutetaan 5.luokan syksyllä ja keväällä, 6.luokan syksyllä ja keväällä sekä 7.luokan syksyllä. Koulun ulkopuolisissa tiloissa järjestettävissä illoissa on mukana oppilaiden, heidän vanhempiensa ja luokanopettajan lisäksi kouluavustaja, erityisopettaja ja tarvittava määrä ulkopuolisia iltojen vetäjiä. Jokaista Väinö- iltaa edeltää koulussa pidettävä oppitunti, jonka aikana käydään läpi illan teemaa ja harjoitteita. Väinö- illat aloitetaan aina yhteisellä ruokailulla ja perheen alle kouluikäisille lapsille tarjotaan ruokailu ja hoito muualla sijaitsevissa tiloissa. (mt.).

Vuorovaikutustaitoja harjoitellaan yhdessä erilaisissa konkreettisissa harjoituksissa, esim. selviytymistilanteissa vieraan aikuisen kanssa. Selviytymiskokemusten tavoitteena on vahvista nuoren itsetuntoa sekä antaa rohkeutta ja uskoa omiin kykyihin.(Väinö- esittelymateriaali 2005).

2.3 Väinö- iltojen keskeiset sisällöt

Jokaisessa illassa on oma teemansa, mutta aiheiden käsittelytavassa tietyt sisällöt ja toimintatavat toistuvat. Muun muassa illan teemaan johdattelu

tapahtuu draaman avulla.

1. Vuorovaikutus- ja minä viesti ilta. Harjoitellaan kertomaan minä viestillä, mitä minä ajattelen, tunnen tai tarvitsen. Vuorovaikutuksen keskeisin lähtökohta on ajatus: ”Minä olen tärkeä, sinä olet tärkeä.” Sanojen lisäksi viestimme ilmeillä eleillä, liikkeellä, liikkumattomuudella. Vuorovaikutustilanteessa on aina lupa puhua omasta puolestaan. Arjen elämässä herkästi arvailtaan tai tulkitaan virheellisesti ajatuksia, tunteita, mielipiteitä, mutta niiden sanoittaminen ontuu.

2. Tunteet ilta. Harjoitellaan kuuntelemaan ja sanoittamaan tunteita. Tunteet ohjaavat toimintaamme eivätkä ne ole oikeita tai vääriä. Myös vaikeilta tuntuvien tunteiden kanssa voi oppia elämään. On lupa ilmaista ja sanottaa omia tunteitaan, mutta toisen tunteeseen esim. kiukkuun ei tarvitse mennä mukaan. Tunteet ovat henkilökohtaisia. Eri asiat tekevät iloiseksi, suuttuttavat tai pelottavat. On olemassa parempia ja huonompia tapoja ilmaista tunteitaan. On väärin lyödä toista, kun on vihainen - itse suuttumisessa ei ole mitään vikaa. vain sinä itse voit kertoa, miltä tuntuu olla sinä, mitä ajattelet tai mitä tarvitset. On hyödyllistä oppia kuuntelemaan tunteita. Tunteet antavat energiaa.

3. Tarpeet ilta. Harjoitellaan omien tarpeiden tunnistamista, nimeämistä ja niistä kertomista. Opetellaan ristiriidan ratkaisumallia Thomas Gordonin Molemmat voittavat menetelmällä (Gordon 2004, 277- 344).

4. Voimavarat ilta. Harjoitellaan sanottamaan omia ja perheenjäsenten vahvuuksia.

5. Miten menee? - ilta. Mukaan kutsutaan myös yläkoulun opinnonohjaajat ja erityisopettajat. Tutustutaan jäävuoriteoriaan. Pohditaan ryhmätyönä elämässä ja yläkouluikäisenä esiin tulevia teemoja ja keskustellaan, kuinka asiat voi ratkaista tyylikkäästi. (Väinö- kansio 2006).

2.4 Palautetta ja jaettua kokemusta Väinöstä

Väinö- projekti on yllättänyt tekijänsä monessa suhteessa. Opettajien, lasten ja

vanhempien sitoutuminen hankkeen toteutukseen ja mallin kehittämiseen on yllättänyt positiivisesti. Hankkeessa osuttiin aivan kuin vahingossa nuoren elämän tärkeään taitekohtaan, jossa tämän tyyppinen vuorovaikutustaitojen yhdessä harjoittelu koettiin erittäin tarpeelliseksi. Vanhempien ja lasten yhdessäolo, yhdessä tekeminen ja tutustuminen samaa vaihetta elävien ja samankaltaisia asioita pohtivien ihmisten kanssa on tuonut positiivista vertaistukea vanhemmille. Myös kodin ja koulun väliseen keskusteluun lasta koskevissa asioissa on tullut kerätyn palautteen mukaan avoimuutta ja rohkeutta. (Väinö- palaute 2006).

Miten Väinö- illoissa harjoiteltavat taidot auttavat nuoria onnelliseen harppaukseen yläkouluun ja miten eväät riittävät siellä pärjäämiseen jää nähtäväksi. Nuorilta ja vanhemmilta iltojen palautteessa kerätyt ajatukset asioista, joita haluamme harjoitella kotona: keskustelua, kuuntelua, tunteiden hyväksymistä, tarpeiden ääneen sanomista, ristiriitojen ratkaisua hyvässä hengessä, ovat asioita, joissa riittää harjoittelemista koko elämän ajaksi. Väinö illoissa on käynnistetty vuorovaikutustaitojen harjoittelua ja koottu harjoittelulle malleja ja uusia toteutustapoja. (Väinö- esittelymateriaali 2005).

3. TUTKIMUKSEN TIETOPERUSTAA

Opinnäytetyöni keskeisimmät käsitteet ovat erityisoppija, nivelvaihe alakoulusta yläkouluun ja erityinen tuki. Tutkimuksessani tarkastelen nivelvaiheen haasteita alakoulusta yläkouluun siirtyvän nuoren, erityisoppijan, vanhemman ja erityisopettajan näkökulmasta. Selvitän erityisoppijan tuen tarvetta alakoulun ja yläkoulun nivelvaiheessa ja haen vastauksia siihen, mitkä asiat koetaan tärkeäksi siinä, että erityisoppija voisi siirtyä mahdollisimman sujuvasti alakoulusta yläkouluun.

3.1 Erityisoppija

Mikä antaa oikeuden käyttää yksittäisestä oppilaasta varsin leimaavaa ja vielä

negatiivista leimaa kantavaa nimitystä erityisoppija? Ottamatta kantaa leiman syntymekanismiin, on faktaa, että osalla oppilaista on heidän koulumenestykseensä vaikuttavia geneettisistä tai neurologisista tekijöistä johtuvia eriasteisia oppimisvaikeuksia, joiden perusteella heidät määritellään erityisoppijoiksi. Oppilaiden alisuoriutumiseen ja heikkoon koulumenestykseen voidaan löytää syitä myös psykologisista tekijöistä. Aina alisuoriutumisen syy ei ole kuitenkaan löydettävissä pelkästään oppilaasta itsestään. Heikkoon koulumenestykseen näyttää joidenkin oppilaiden kohdalla vaikuttavan myös koulun oppimistilanteissa käyttämät toimintatavat, jotka eivät aina tue kyseisten oppilaiden oppimista, vaan pikemminkin altistavat epäonnistumisille. (Hotulainen & Lappalainen 2005, 115).

Oppimista estävien toimintatapojen ja asenteiden kehittymiseen vaikuttaa myös perheessä vallitseva tapa elää, vanhempien valitsema tapa kasvattaa lapsia, yleinen kodin ilmapiiri ja muu perheympäristö. Oppilaan koulusta saama palaute, tuki ja kannustus vie oppimista ja ainakin oppimismotivaatiota harppauksin eteenpäin kun taas opettajien epäonnistumiset näiden viestien välittämisessä ja koulumaailman arkeen kuuluvassa vuorovaikutuksessa hautaavat nuoren yhä syvemmälle alisuoriutumisen suohon. Myös nuorten syntymälahjana saamilla psykologisilla tekijöillä ja kasvatuksen antamalla eväillä on osuutensa siinä, millaisia toimintatapoja he kehittävät selvittääkseen koulumaailman haasteista ja vaikuttavat myös siihen, miten motivoituneita he ylipäättään ovat koulunkäyntiin. (mt., 115).

Erytisopetus on Suomessa perinteisesti tapahtunut muusta yleisopetuksesta erillään. Tällaista käytäntöä on perusteltu lääketieteellisellä ajattelulla, joka määrittelee, käyttäisin taas sanaa: leimaa, erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren ikätovereistaan poikkeavaksi. Nuoren oppimiskyvyn poikkeavuus on nähty niin suureksi ongelmaksi ja niin haastavan opetuksellisen erityistarpeen aiheuttajaksi, että lasta tai nuorta on opetettava omassa luokassa, usein myös omassa koulussa muiden vastaavia ongelmia omaavien oppilaiden kanssa. Erytisoppijan erottamisen omasta ikäryhmästään on nykytutkimuksessa ja

julkisessa erityisopetuskeskustelussakin kuitenkin todettu hankaloittavan oppilaan sosiaalisen kasvun tukemista, positiivisten samaistumismallien puutteesta puhumattakaan. (Laininen & Lesonen 2005, 35).

3.2. Nivelvaihe alakoulusta yläkouluun

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet määrittelevät yhdeksi perusopetuksen kehittämistavoitteeksi yhtenäisen perusopetuksen turvaamisen esiopetuksesta perusopetuksen päättövaiheeseen saakka. Tuolla opintopolulla oppilaat kohtaavat useita erilaisia siirtymiä ja niihin liittyviä muutoksia. Siirtymiä, joiden kautta oppilas siirtyy esimerkiksi vuosiluokilta 1-6 vuosiluokille 7-9, nimitetään nivelvaiheiksi. Nivelvaihe määritelmä kuvaa yhtenäisen perusopetuksen jatkumo-ajattelua, jonka tavoitteena on kehittää oppilaan opintopolkua hänelle suotuisaan suuntaan. Tuolla polulla olisi keskeistä tiedostaa oppilaan yksilöllinen opiskeluhistoria ja tunnistaa hänen polulleen tallautuneet erilaiset kouluvuosien kehitysvaiheet. Suuressa osassa maata siirtymävaiheisiin liittyvät oppimisympäristölliset muutokset, joita oppilaat yhä edelleen kohtaavat, ovat myös keskeisiä muutosvaiheessa huomioitavia asioita. Väitän, että varsinkin pienemmistä kouluista suurempiin kouluyksiköihin siirryttäessä erityisoppija tahtoo jäädä jalkoihin tai eksyä kartalta, mikäli ei saa tarvitsemaansa siirtymävaiheen tukea uuteen kouluun sopeutumisessa. (Pietarinen 2005, 9).

3.2.1 Nuori alakoulusta yläkouluun nivelvaiheessa

Janne Pietarinen on väitöskirjatutkimuksessaan ansiokkaasti avannut tutkimukseeni liittyvää nivelvaiheen käsitteistöä ja nivelvaiheeseen liittyviä ilmiöitä myös nuorten näkökulmasta. Siksi peilaan työni tietoperustaa varsin vahvasti hänen päätelmiinsä ja tutkimustuloksiinsa.

Ala- ja yläasteen nivelvaihe kuuluu nuoren elämässä voimakkaaseen murrosiän kehitysvaiheeseen, jota hyvin kuvaava sana voisi olla myllerrys. Murrosikään

liittyvät muutokset näkyvät konkreettisesti nuoren fyysisessä kasvussa, tunnemaailman ja sosiaalisuuden kehitysvaihe kenties oven läimäyksissä kotona tai itkunpurskahduksina kuraattorin kanssa keskusteluissa koulupäivän aikana. Myös kognitiivisessa kehityksessä siirrytään lapsuudesta nuoruuteen. Tietoa maailmaan ja tämän ajan tehokkuus ajattelun läpäisemiin opetussuunnitelmiin mahtuu ja sitä nuori pystyy kuitenkin omaksumaan vain yksilöllisen oppimisvaiheensa sekä sen hetken kehitysvaiheeseen kuuluvien haasteiden asettamissa rajoissa. (Pietarinen 1999, 30- 39).

On mielenkiintoista havaita, että kun nuoret itse arvioivat takautuvasti omaa kokemustaan ala- ja yläkouluun liittyvistä muutoksista, he nostavat esille murrosiän sosiaalisen kehityksen ja siihen kuuluvat kehitystehtävät erityisen merkittävänä tuohon aikaan liittyneinä tekijöinä (mt., 30- 33.) Voidaanko tulkita niin, että he kokevat saaneensa riittävästi eväitä sosiaaliseen kanssakäymiseen ja vuorovaikutukseen ymmärtääkseni jonkinlaisena läpäisyperiaatteella toteutuneena sosiaalisuus kasvatuksen piilo-kurssina, vaikka erityisinä oppiaineina niitä ei opetussuunnitelmista löydy? Vai lieneekö kuitenkin niin, että yksittäisiä, sinänsä tärkeitä oppiaineita tai niiden sisältöjä olisi tarpeen korvata nuoren murrosikään ja yläkoulu-aikaan liittyvän kehitystehtävän mukaisiksi?

Yläkouluun siirtymävaiheessa nuori joutuu pohtimaan omia mahdollisuuksiaan, taipumuksiaan ja kykyjään ja vertaamaan niitä omiin odotuksiinsa, jotka eivät välttämättä aina osu yhteen todellisuuden kanssa. Unelmien ja nuoren tiedostamien arjenfaktojen ristiriita haastaa häntä arvioimaan omaa selviytymistään myös muutoksen hallinnassa. Omien valmiuksien ja rajoitusten ymmärtäminen ja myöntäminen on nuorelle tärkeää, kun hän lähtee vastaamaan siirtymän mukanaan tuomiin muuttuneisiin tilanteisiin, etsimään kuviossa omaa paikkaansa ja muodostamaan omaa selviytymisstrategiaansa. Omien valmiuksiensa tiedostaminen ja rajoituksiensa huomioon ottaminen auttaa häntä valitsemaan itselleen sopivat toimintatavat. (mt., 45).

Alakoulun ja yläkoulun nivelvaihe on nuorelle elämäntilanne, joka haastaa häntä siirtämään ajatukset tulevaan ja pohtimaan siirtymään liittyviä muutoksia sekä

eteen tulevia mahdollisia pulmatilanteita ja haasteita. Tällöin nuori hyötyisi erilaisista strategioista ja toimintamalleista, jotka voisivat siirtymän jälkeen helpottaa uuteen kouluun, muuttuneeseen toimintaympäristöön ja erilaiseen toimintakulttuuriin sopeutumista. On tärkeää ymmärtää, että usein jo positiivisella asenteella mennään pitkälle. Ei saa myöskään unohtaa tunteiden merkitystä lasten ja nuorten minäkuvan vahvistajina sekä hänen arkielämässä tarvitsemiensa ongelmanratkaisutaitojen kehittäjänä. Kun nuorella on myönteinen kuva itsestään ja mahdollisuuksistaan, hän pystyy paremmin hyväksymään erilaisuutta ja sopeutumaan uusiin sosiaalisiin verkostoihin. (mt., 72,74).

Yläkouluun siirtyvä nuori joutuu sopeutumaan uuteen sosiaaliseen ryhmän eri aineissa ja opetusryhmissä. Hänen roolinsa voi muuttua niin, että alakoulussa hyvin menestynyt oppilas voi yläkoulussa kokea olevansa oppilastovereihinsa nähden aivan eri tasolla kuin aikaisemmin sekä opetussisältöjen hallinnassa että omien valmiuksiensa ja opetusryhmän tason suhteen. Tämä voi aiheuttaa pulmia oppimismotivaation säilyttämisessä. On myös mahdollista, että sosiaaliseen ryhmään sitoutuminen alkaa tuottaa hankaluuksia. (mt., 45).

Yläkouluun siirryttäessä nuoren on vain sopeuduttava koulun oppimisympäristöön, jonka on todettu muuttuvan persoonattommaksi, muodollisemmaksi, virallisemmaksi, arvioivammaksi ja kilpailullisemmaksi kuin alaluokilla. Myös opettajien toimintatapojen on havaittu muuttuvan entistä kontrolloivammiksi, vaikka nuoren kehitysvaihe juuri ylemmillä luokka-asteilla vaatisi Pietarisen mukaan tilaa itsenäistymiselle. Tilan antaminen ja kontrolli, vapaus ja vastuu- aspekti nostaa esille suuren kysymyksen: Minkä verran tilaa voi antaa hänelle, jonka käytös on ennalta arvaamatonta, joka on itsepäinen kuin aasi, menee syteen ja saveen lauman mukana, paiskoo ovia kotona ja itkee hiljaa kesken koulupäivää keskustellessaan koulukuraattorin kanssa elämän suurista kysymyksistä? Opettajien kysymys voisi olla: Miten tuo itsenäistymiselle tilan antaminen käytännössä toteutetaan, kun murrosikäisiä on miljoonia ja vielä miljoonia erilaisia? Yksi heistä kuljettaa säännöllisesti koulutarvikkeensa kodin ja koulun väliä, toinen ei saa äidin pakkaamaa reppua

mukaan kodin eteisestä. Edellä mainittujen ajatusteni vuoksi ja niistä huolimatta on erityisen tärkeää kyetä varmistamaan opettajien ja oppilaiden välisen hyvän yhteistyön ja vuorovaikutuksen jatkuvuus oppilaan siirtyessä yläkouluun. (mt., 55- 56).

Ala- ja yläkoulun nivelvaihe on siis ymmärrettävä nuoruusiän kehitystehtävän kautta (mt.,83- 84.) Opettajien ja vanhempien yhteinen tehtävä on arjen elämässä yhteistyön esteiksi havaitsemieni syyllisen etsinnän tai syntipukin metsästämissänsijain omilla toimenpiteillään, kaikki mahdolliset kasvatuksen keinot käyttäen tukea nuoren sosiaalisten taitojen, vahvuuksien, sopeutumiskyvyn ja muutoksenhallinta taitojen kehittymistä. Edellä mainitut ovat kokemukseni mukaan taitoja, joista nuori mitä todennäköisimmin hyötyy myöhemmin elämässään, tuleepa hänestä sitten lääkärihoitaja, roskakuski, pääministeri tai jotain siltä ja väliltä tai vielä korkeammalta. Vastuu nuoren kokonaisvaltaisen kasvun tukemisesta on lasta ja nuorta ympäröivillä aikuisilla (mt., 266), vaikka aineenopettaja puolelta kuuluukin kuvitteleman huokaus: ”Minullahan on vain aineenopettajan pätevyys”.

Vanhemmilla ja opettajilla on myös vastuu peruskoulun aikana siirtymien yhteydessä tapahtuvien muutosten onnistumisesta ja oppilaan sopeutumisen tukemisesta. Käytännössä lasten vanhempien ja opettajien onnistunut erillään tapahtuva samaan suuntaan vievä työ tai parhaimmillaan tiivis yhteistyö on hyvin merkittävä siirtymisprosessissa. Ala- ja yläkoulun nivelvaiheessa oppilaat odottavat erityisesti opettajien antaman tuen, ohjeistuksen ja rohkaisun auttavan heitä uuteen opiskeluvaiheeseen sisältyvän muutoksen hallinnassa. (mt., 266).

3.2.2 Siirtymä sujuvaksi

On helppo yhtyä Pietarisen esittämään ajatukseen, että valmentaminen siirtymien kohtaamiseen olisi syytä aloittaa jo alakoulusta alkaen. Oppilaita tulisi myös valmentaa muutosten kohtaamiseen nykyistä mittavammin. Valmennuksen tavoitteena tulisi olla, että ”oppilaat kykenisivät entistä paremmin kohtaamaan muutoksia itsensä tuntien, itseensä luottaen ja itsenäisiin

ratkaisuihin pystyvinä”. (Pietarinen 1999, 275).

Siirtymävaiheiden sujuvuuden merkitys on kiistaton ja siksi on mielestäni tärkeää, että ei vain nosteta esiin siirtymisen onnistumista tukevia toimintatapoja vaan, että niitä kehitetään, testataan eri toimintaympäristöissä ja otetaan toimivia malleja oikeasti käyttöön laajemmin kuin kehittämishankkeille saadun rahoituksen ajaksi. Nivelvaihtoyötä tehostamalla ja uuteen oppimisympäristöön ja kehitysvaiheeseen liittyvät haasteet huomioimalla voidaan edistää lasten ja nuorten oppimista. Lapsen ja nuoren kannalta on merkittävää, että heidän sopeutumisensa uuteen yhteisöön sujuu mahdollisimman nopeasti ja kitkattomasti. Siirtymävaiheen tiedonsiirto edelliseltä kouluasteelta uuteen yhteisöön suojaa lasta tai nuorta tarpeettomilta itsetunnon kolahduksilta, kun opettajat ja muu henkilökunta voivat ottaa huomioon hänen henkilöhistoriaansa ja minkälaiset menettelyt kyseisen oppilaan kohdalla ovat toimineet parhaiten aikaisemmin. Tiedonsiirron merkitys nivelvaiheen yli opettajalta toiselle, siirtymävaiheen suunnitelmallisuus ja onnistuminen korostuvat, kun on kyse huolta herättävistä ja erityistä tukea tarvitsevista lapsista tai nuorista. (Holopainen, Ojala, Miettinen & Orellana 2005, 6).

Alakouluaikana erityistä tukea tarvitseva lapsi löytää itselleen yksilöllisen selviytymisväylän, jota etenemällä ja mahdollisesti välillä kompastellen hän lähestyy uutta elämänsä ketjuun kuuluvaa, hänelle ja hänen elämänsä tärkeisiin henkilöihin kuuluville jännitystä aiheuttavaa yläkouluun siirtymävaihetta. Hän on saapunut oppimispolullaan kohtaan, jonka onnistunut ohittaminen tukee hänen koulunkäyntinsä sujuvuutta ja toivottavasti myös elämälleen asettamiensa, välillä kolhuja saaneiden unelmien saavuttamista. Peiliin katsoessaan hän näkee itsensä muihin verrattuna alamittaisena, todistukseen katsoessaan oppimisprosessinsa keskeneräisinä ja paljon ongelmia tuottavina ja siirtymän pelottavana peikkona, jonka joku kaveri onneksi kertoo selättäneensä.

Yläkouluun siirtymä ei tarkoita erityisoppijallekaan pelkästään fyysisen ympäristön vaihtumista vaan useimmiten myös uusiin ryhmiin ja isompaan kouluyhteisöön liittymistä. Kaikki nuoren elinpiiriin kuuluneet ryhmät ovat

muokanneet hänen oppimisen edellytyksiään ja yhteiskuntaan sopeutumistansa ja nyt ovat uudet haasteet edessä. Nuoren alakoulusta mukanaan kuljettamat keskeneräiset oppimisprosessit ja nuorten yksilölliset kasvun ja kehityksen vaiheet asettavat haasteen myös siirtymävaiheiden erilaisille ratkaisuille ja yläkoulussa vastaan tuleville opetusjärjestelyille. Julkisuudessa varsin usein suorituspainotteisena esiin tulevan koulun tehtävänä on samanaikaisesti tukea nuoren persoonallista ja sosiaalista kasvua ja erityisesti sitä, että lapsi oppii luottamaan itseensä oppijana ja koululaisena. (mt., 5).

Koska edellä kuvatut nivelkohdat ja niiden välissä etenevät kasvu- ja oppimisprosessit vaikuttavat toinen toisiinsa, on tärkeää huomioida, että oppimisen kokonaispolun sisälle on mahdollista näiden molempien. Koulun tulisi siis onnistua huolehtimaan samanaikaisesti sekä kouluoppimisen että yläkoulun aineenopettajille mahdollisesti lisähuokauksia aiheuttavista persoonallisen ja sosiaalisen kehityksen edellytyksistä ja niissä edistymisestä. (mt., 5).

Sujuvan siirtymisen edellyttämän nivelvaihteyden onnistunut hoitaminen perustuu suuressa määrin opettajien, oppilashuoltohenkilöstön, vanhempien, oppilaiden, opetustoimen hallinnon sekä tiedon- ja tieteenalojen edustajien moitteettomasti toimivaan yhteistyöhön. Myöskään paikallista päätöksentekoa ja erilaisten hallinnollisten menettelyjen merkitystä ei voida sivuuttaa siirtymäratkaisujen onnistumisia ja epäonnistumisia arvioitaessa. Käytännön koulutyössä opettajan kyky havaita nuoren oppimiseen ja kehitykseen tai siirtymävaiheen liittyvä tuentarve on merkittävä. Erityisesti se nousee esiin tilanteissa, joihin liittyy erityisiä herkkyysvaiheita ja joissa on tavallista enemmän häiriöalttiutta. Koulupolkua voidaan siis muokata sujuvaksi myös erityistä tukea tarvitsevalle kulkijalle sen varrella olevien aikuisten hyvällä yhteistyöllä. (mt., 5-6). Yhteistyön tueksi voidaan rakentaa siirtymävaiheohjeistus. Ähtärissä käytössä olevan mallin mukaan siirtymävaiheen eteneminen on kirjattu konkreettisiksi toimenpidelistoiksi, joiden avulla määritellään yhteistyön, vastuiden ja oikeuksien, tiedonkulun, jälkiseurannan sekä siirtymäprosessin säännöllisen arvioinnin kulku. (Oja 2005, 59).

3.3 Erityinen tuki

Perusopetuslaki 17 § määrittelee erityisen tuen seuraavasti: ”Erityinen tuki muodostuu erityisopetuksesta ja muusta tämän lain mukaan annettavasta tuesta. Erityisopetus järjestetään oppilaan etu ja opetuksen järjestämisedellytykset huomioon ottaen muun opetuksen yhteydessä tai osittain tai kokonaan erityisluokalla tai muussa soveltuvassa paikassa”. (Perusopetuslaki 628/1998). ”Samanaikaisesti yhtenäisen perusopetuksen rakentamisen perustaksi oppilaasta rehtoriin on määritelty aktiivisuutta ja sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitystä korostava oppimiskäsitys” (Huusko, Pietarinen, Pyhältö & Soini 2007, 11.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan koulun tarjoamia tukimuotoja ovat oppilaanohjaus, oppilashuolto, tukiopetus ja erityisopetus. Kodin kanssa tehtävä yhteistyö sekä moniammatillinen yhteistyö eri asiantuntijatahojen kanssa ovat kiinteä osa näiden tukimuotojen onnistunutta järjestämistä. Erityiseen tukeen kuuluu myös erityisopetukseen otetuille tehtävä henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (Hojks) sekä opinto-ohjelma lisäopetuksessa ja perusopetukseen valmistavassa opetuksessa. (Opetushallitus 2004).

3.3.1 Erityisen tuen tavoitteet

Opetukseen liittyvien ohjaus- ja tukitoimien tavoitteena on antaa jokaiselle oppilaalle mahdollisuus edetä opinnoissaan ikäkautensa ja yksilöllisten edellytystensä mukaisesti. Perusopetuslaki 628/1998) 31§:n ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2004) sisällyttävät erityiseen tukeen kuuluvan oppilashuollon tehtäviin oppimisen perusedellytyksistä, fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista huolehtimisen. Oppilashuoltoa tehdään moniammatillisena yhteistyönä ja se kuuluu kaikkien kouluyhteisössä työskentelevien sekä oppilashuoltopalveluista vastaavien tehtävä- ja vastuualueisiin. Lainsäädäntö antaaakin hyvän pohjan kattavien

oppilashuoltopalvelujen tarjoamiselle ja järjestämiselle koulun toimintaympäristöissä. Käytänteissä olen törmännyt tilanteisiin, joissa taloudelliset tarpeet näyttävät ajavan yksittäisen oppilaan tarvitsemien tukitoimien ohi. Asioiden joustava hoitaminen vaatisi määrätietoista lakiin vetoamista, moniammatillista yhteistyötä, asiakaslähtöistä ajattelua ja uudenlaista ammatillista suhtautumista varsinkin erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren kohdalla. (Vinni 2005, 91- 93).

3.3.2 Erityisen tuen tarve

Käsitteet ”erityisoppilas” ja ”erityisen tuen tarve” ymmärretään erilaisissa kouluyhteisöissä eri tavoin. Tapa, jolla yleisopetus maassamme nykymuotoisena toteutuu näyttää sekä luovan että ylläpitävän erityispedagogisten palvelujen tarvetta. Käsitteiden määrittelyssä on ollut tarkoitus vähentää erityisopetuksen opetussuunnitelmien luokittelua ja muuttaa määrittelyä enemmän vuorovaikutussuhdetta painottavaksi. Yleisempi käsite ”lapsen erityiset tarpeet” haastaa koulujärjestelmän huomioimaan erityisen tuen tarpeessa oleva oppilas. (Laininen & Lesonen 2005, 35).

Mikä tekee lapsesta erityistä tukea tarvitsevan? Ymmärrämme, että jokainen lapsi tarvitsee kasvulleen eväitä, tukea ja huolenpitoa kehittyäkseen tasapainoisesti ja tasapainoiseksi. Lasten kasvattamisessa ei päde liukuhihnamenteliteetti, kyseessä ei suinkaan ole massan liikuttelu samoin toimenpitein ja käytäntein. Kasvatuksessa on kyettävä huomioimaan lapsen ja nuoren yksilölliset taipumukset, hänen henkilöhistoriansa, kehityksenkulkunsa ja oppimaan kypsymisensä. Lasten yksilölliset tuen tarpeet syntyvät myös jossakin yhteydessä. Tuen tarve voi aktivoitua liittyen aikaan ja paikkaan tai vuorovaikutusympäristöön. Yliaktiivinen vanhempi tekee asiat lapsen puolesta, joten ajattelevana yksilönä lapsi käyttää hyväkseen tarjotun tuen. Arjen elämässä olen usein törmännyt tilanteeseen, jolloin vanhemmat pohtivat omaa toimintatapaansa suhteessa erityistä tukea tarvitsevaan lapseen ja huomaavat lapsen saavan talutusta niissäkin asioissa, joissa selviytyy aivan hyvin itse.

Kodin lisäksi myös kouluympäristö voi yhtä lailla kapeuttaa kuin laventaa lapsen kasvumahdollisuuksia, itsenäistymistä, oma-aloitteisuutta ja vastuunottoa. (Holopainen ym.2005, 18).

Koulumaailmassa oppilailta odotetaan tietynlaisia valmiuksia ja niiden puuttuessa yksittäisellä oppilaalla on ongelma. Oppimispolun varrella tapahtuvassa yksilöllisessä kehityksenkulussa huomio kiinnittyy kehityksen suunnan poikkeamiin. Kun ongelma määritellään yksilökeskeisesti, näkemykseni mukaan aivan liian helposti suljetaan silmät asiaan vaikuttavilta muilta tekijöiltä ja korjaavat toimenpiteet kohdistetaan vain ongelman omistajaan, sopeutumattomaan nuoreen tai tunnilla häiriköivään teiniin, jolloin haavan päälle saadaan kyllä laastari, mutta haavan puhdistus jää tekemättä. Koulutyössä käytännön ongelmaksi voi muodostua se, että opettajat eivät välttämättä edes tunnista erityisen tuen tarpeita tai sitten ”ylidiagnosoivat” niitä erityisopettajan, koulukuraattorin, terveydenhoitajan tai psykologin vastuualueisiin kuuluviksi. (mt., 18,19).

Erityisopetusta tarvitsee jopa joka viides opiskelija. Tämä ajan monien kuntien säästökuurien ylisuuriksi paisuttamissa opetusryhmissä on siis useita erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita, vaikka heillä ei olisikaan oppimisvaikeutta osoittavaa diagnoosia. Usein erityistä tukea tarvitsevat nuorten tapa toimia ja käyttäytyä ryhmässä aiheuttaa heille kielteisen leiman ja he ovat tottuneet saamaan pelkästään kielteistä palautetta. He eivät osaa toimia koulun pelisääntöjen mukaisesti ja se heijastuu myös opiskeluun niin, ettei onnistumisen kokemuksia juuri synny. Nämä opiskelijat hyötyvät erityisen paljon aidosta kohtaamisesta, jossa aikuinen osoittaa välittävänsä nuoresta ja haluavansa todella hänen parastaan. Aidossa kohtaamisessa aikuinen kykenee myös asettamaan rajoja ja osoittamaan rakkautta ja sitä kautta viestittämään tiukkaa mutta lempeää välittämistä ja huolenpitoa nuoren hyvinvoinnista. (Veivo- Lempinen 2009, 207- 208).

Erityistä tukea tarvitsevien nuorten kohtaamisessa on tärkeää ymmärtää, että heillä on sisimmässään haavoja, joiden takia he painavat päätään tai huutavat

ulos pahaan oloon. He tunnistavat myös helposti epäaitouden ja sosiaaliset pelikentät, joissa aikuinen vain esittää kiinnostunutta. Epäoikeudenmukaisuus, nöyryyttäminen ja yläpuolelle asettuminen ovat tekijöitä, joilla erityisoppijan edessä heilutetaan punaista vaatetta. Sen sijaan he pitävät selkeistä ja oikeudenmukaisista rajoista, vaikka voivat niitä väsymykseen tai muuhun yhtä perusteltuun syyhyn vedoten näennäisesti vastustaakin. (mt., 208).

Hyvän palautteen antamista ei tarvitse erityisoppijan kohdalla säästellä. On tärkeää muistaa, että opiskeluun ja koulun käytäntöihin kuuluvat normaalina pidetyt asiat, kuten aikataulujen noudattaminen, tavaroiden mukana kuljettaminen tai hyvä käytös, eivät ole erityistä tukea tarvitsevien nuorten kohdalla itsestään selviä asioita. Siksi kannustaminen näiden asioiden kohdalla ja niistä onnistumisen yhteydessä annettu myönteinen palaute voi heijastua motivaationa toimia paremmin myös muissa asioissa. (mt., 210).

4. TUTKIMUSMENETELMÄ JA TUTKIMUKSEN KUVAUS

4.1 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmänäni on laadullinen tutkimus, jossa puhutaan aineiston harkinnanvaraisesta tai tarkoituksenmukaisesta poiminnasta tai harkinnanvaraisesta näytteestä. Tällöin tutkimus perustuu suhteellisen pieneen tapausmäärään. Perusideana on tässä nähdä tapaukset esimerkkinä yleisesti. (Eskola & Suonranta 2008, 18). Pyrin kuvamaan haastattelemi kahden erityisoppilaan kokemusta yläkouluun siirtymävaiheen haasteista, tuen tarpeesta ja sujumisesta. Lisäksi selvitän erityisoppilaan vanhempien sekä ala-että yläkoulun erityisopettajien näkemyksiä mainituista teemoista. Vanhempien ja erityisopettajien kyselyistä saatu tieto täydentää oppilaiden kokemusta. Tavoitteenani on siis selvittää, mitä haastateltavilla on mielessään (mt., 85.) Tutkimukseni tarkoituksena on hyödyntää ennen kaikkea Väinö mallin edelleen kehittämistä.

4.2 Tutkimuksen kuvaus

Opinnäytetyössäni läksin liikkeelle tekemällä puolistrukturoidun lomakehaastattelun 6.luokkalaisille (liite 1) vierailamalla kahden alakoulun 6.luokissa, joissa haastatteluun vastasi yhteensä 46 oppilasta. Aihepiiristä tehtyyn aiempaan tutkimukseen tutustumisen jälkeen tarkoitukseni oli hakea lomakehaastattelun avulla yläkouluun siirtyvien nuorten yleistä näkökulmaa ja kokemusta siirtymiseen liittyvistä haasteista. Samalla halusin tarkastella yksinkertaisiksi muotoiltujen kysymyksiin saatuihin vastauksiin liittyviä yhteneväisyyksiä ja eroja muun tutkimuksen pohjaksi sekä ilmiöön liittyvän mahdollisen pysyvyyden tai muutoksen havaitsemiseksi. Tällöin käytin aineistoa idealähteenä ja teoreettisen pohdinnan katalysaattorina, enkä tässä tutkimuksessa analysoitavana tutkimusaineistona tai todellisuuden kuvauksen pohjana (Eskola ym. 2008, 215). Kieltämättä oli antoisaa ja tutkimustyön etenemistä motivoivaa haistella ilmapiiriä molemmissa haastatteluun osallistuneissa koululuokissa, joissa kyselyn aikaan yläkouluun siirtyminen oli kesäloman jälkeen ajankohtainen, monenlaisia ajatuksia ja tunteita herättävä, jaettu, yhteinen haaste.

Tutkimuksessa analysoitavan aineiston kokosin tekemällä puolistrukturoidut haastattelut (liite 2.) kahdelle yläkouluun siirtymässä olevalle, opinnoissaan erityistä tukea tarvitsevalle oppilaalle. Jatkossa käytän heistä nimitystä haastatteleman nuoret. Arvioin erityisoppijan kokemusta yläkouluun siirtymisestä ja siirtymävaiheen tuen tarpeesta näiden haastattelujen tuottamasta aineistosta. Lisäaineistoa sain tekemällä puolistrukturoidun lomakehaastattelun kolmelle opinnoissaan erityistä tukea tarvitsevan nuoren vanhemmalle sekä kolmelle alakoulun ja kolmelle yläkouluun erityisopettajille. Yksi alakoulun erityisopettajan kysely ei palautunut, mutta en katso sillä olevan vaikutusta tutkimusaineiston merkittävyyteen. Haen tutkimuksellani erityistä tukea tarvitsevan oppilaan, heidän vanhempiansa ja erityisopettajien ajatuksia ja näkökulmaa (mt., 16) alakoulusta yläkouluun nivelvaiheen kohtaamisesta.

Toteutin nuorille tekemäni haastattelut keväällä, koska asia on silloin heille hyvin ajankohtainen uuteen kouluun tutustumiseen ja yläkouluun tulijoiden vanhempainiltoineen. Myös vanhemmille (liite3.) ja erityisopettajille (liite 4.) tehty puolistrukturoitu lomakehaastattelu ajoittui samaan ajankohtaan samoin perustein. Haastatteluilla keräsin laadullista aineistoa yksilöiden tavasta hahmottaa tutkittavaa asiaa (mt., 85.)

Haen tutkimukselleni vahvistuvuutta (mt., 212) peilaamalla tutkimustuloksia Janne Pietarisen vuonna 1999 tekemään väitöskirjatutkimukseen ja vuonna 2007 julkaistuun Yhtenäisyyttä rakentava peruskoulu- tutkimushanke raporttiin. Tutkimukseni luotettavuus nojaa haastattelemieni nuorten, heidän vanhempiansa ja erityisopettajien näkökulmaan tutkittavasta ilmiöstä eikä sillä tavoiteta objektiivista totuutta sinänsä. Olen käyttänyt haastattelussa ennakkoon suunniteltuja, tutkimusongelman kattavia kysymyksiä, sillä läksin liikkeelle sillä olettamuksella, että nuorten tapa vastata on aikuisiin verrattuna huomattavasti vähäsanaisempi. Pysin myös ottamaan huomioon Pietarisen havainnon, että ala- ja yläkoulun nivelvaiheessa oppilaat eivät kykene samaisessa määrin kuin peruskoulun päätösvaiheessa ilmaisemaan omia ajatuksiaan sen suhteen, millaisia toimintatapoja koulun sosiaalisen verkoston säilyttäminen ja laajentaminen heiltä konkreettisesti edellyttäisi (Pietarinen 1999, 271).

Olen sisällyttänyt laadullisena analyysin tueksi nuorten, vanhempien ja erityisopettajien ilmauksia ja kokemuksia eli suoria lainauksia aineistosta. Tällöin myös lukijan on mahdollista arvioida tulosten ja tulkintojen uskottavuutta. Laadullisessa analyysissä tavoitteenani oli löytää aineistosta löytyvät sisällöt vastauksena tutkimustehtäviin. Teemoittelin aineiston haastatteluissa esiin nousevien aihepiirien pohjalta. Siinä voidaan nähdä laadullisen analyysin ensimmäinen vaihe, jolloin aineistosta voi nostaa esiin tutkimusongelmia valaisevat teemat. (Eskola ym. 2008, 174).

Vanhempien ja erityisopettajien kyselyä käsittelen tuomalla esiin kyselyistä nousevia näkökulmia tutkimusongelmia valaiseviin aihepiireihin. Aineiston analyysissä pyrin kuvaamaan eri tahojen ajatuksia mahdollisimman aitoina ja

alkuperäisinä. Näin lukija voi saada suuremman kontaktin tutkittavan ajatuksiin ja hänen tarinaansa. Vältän aineiston analyysissä rajoittamasta lukijan ajatuksenjuoksua omalla pohdinnallani, vaikka tutkimustuloksien luettavuus jonkin verran kärsiikin osion raporttimaisuudesta. Uskon lukijan saavan näin mahdollisimman monipuolisen kuvan siitä, mitä tutkittavalla on mielessään. Tutkimuksessani ei ole tavoitteena mitata oppilaiden kokemuksia yksiselitteisesti. Tavoitteenani on ymmärtää tutkittavaa ilmiötä monipuolisesti eli miten oppilaat kokevat siirtymävaiheen haasteet ja tuen tarpeen ja miten vanhemmat ja erityisopettajat määrittävät kyseisiä asioita. Tämä rajaus on mielestäni tutkimukseeni luotettavuuden lähtökohta. (mt., 107).

Tutkimuksen aineiston analyysin kohdalla olen joutunut kriittisesti arvioimaan eräitä pohdintoja ja niistä tehtäviä tulkintoja, esimerkiksi onko nuorten haastattelussa esiin nouseva myönteinen suhtautuminen jossakin määrin jonkinlainen suoja vaikean asian äänen sanomista vastaan? Kysymys, onko nuoren siis helpompi sanoa jännitystä aiheuttavasta asiasta mieluummin positiivinen ajatus, kuin korostaa vieraille haastattelijalle asiaan liittyviä vaikeampia teemoja ja tunteita, nousee merkittäväksi kysymykseksi nuorten ja aikuisten aineistoista löytyvien erojen vuoksi. Tärkeää on myös pohtia, kuinka tietoinen nuori itse asiassa on tulevista siirtymävaiheen mahdollisista haasteista ja kuinka realistinen hänen tuen tarpeen määrittelynsä on omalla kohdallaan? On mahdollista, että nuorten tarve olla erottumatta joukosta ja kulkea tuo vaihe toisten samanikäisten kanssa samaa matkaa vaikuttaa hänen kuvaukseensa haasteista ja tuentarpeesta.

5. TUTKIMUSTULOKSET

Sekä nuorten, heidän vanhempiensa ja erityisopettajien haastatteluaineistosta nousee kolme erityisen merkittävää siirtymävaiheessa haasteita aiheuttavaa teemaa: ihmissuhteet, koulun käytänteet ja nuoren oma toiminta. Tarkastelen seuraavassa näitä teemoja nuoren näkökulmasta sekä kokoamani vanhempien ja erityisopettajien vastauksia sisältävän koosteen pohjalta. Käsitellessäni tuen tarvetta, haen vastauksia kysymyksiin, keneltä ja minkälaisiin asioihin nuoret

odottavat saavansa tukea ja mikä on vanhempien ja erityisopettajien näkemys tuen tarpeesta.

5.1 Nuorten näkökulmaa

Haastatteluuni osallistuneet kaksi yläkouluun siirtymässä olevaa, erityistä tukea opinnoissaan tarvitsevaa nuorta kertoivat odottavansa yläkouluun siirtymistä ihan hyvillä mielin. Nuori on käynyt keskusteluita siirtymävaiheeseen liittyvistä asioista sekä opettajan että vanhempiensa kanssa. Nuori (N1) kertoo pohtivansa, että ”minkälaista siellä yläkoulussa oikeasti on sitten kun sinne menee”. Opettajan kanssa on keskusteltu ”joitakin perusasioita mm. siitä, mille luokalle mennään, ketä luokalla on ja kaikkea uusista oppiaineista” (N2.) ”Opettaja on myös kysynyt, mikä on heidän mielipide uudesta koulusta” (N1.) Vanhempien kanssa nuoret ovat keskustelleet siitä, ”että pelottaako tai jännittääkö yhtään mennä sinne, onko sinusta hauska mennä” (N1) ”ja luokista. Lisäksi myös joistakin oppilaista ja opettajista” (N2.)

Myös kavereitten kanssa yläkouluun siirtymisestä on keskusteltu muun muassa, ”että on hauska siirtyä sinne yläkouluun, kaikenlaista muuta sellaista perusasiaa ja että ehkä parempi koulu saattaa olla kun tämä alakoulu” (N1.) ”Kavereiden kanssa on juteltu myös kaikkea näitä normaaleja asioita. Yläkoulu on iso koulu, paljon oppilaita ja samanlaiset luokat siellä on”. (N2).

Nuori pohtii asioita, jotka auttavat pärjäämään. Hänen mielestään yläkoulussa tarvittavia selviytymistaitoja ”voi harjoitella alakoulussa” (N1) tai ”harjoittelee niitä vaan kotona” (N2.) Yläkoulu aika on nuorten mielestä aikaa, jolloin ”kasvaa itsenäisemmäksi” (N2) ja ”kun lukee numeroihin, koulutodistukset vaikuttavat siihen, miten hyvin pääsee töihin. Joten kyllä kannattaa käydä koulu kunnolla”. (N2). Molemmat nuoret kertoivat odottavansa tulevaa syksyä hyvillä mielin.

Ihmissuhteet ja niiden haasteet

Yläkoulun alkamisessa tuntuu nuorten mielestä mukavalta se, että ”saa uusia

kavereita, pääsee uusiin piireihin” (N1), ”näkee uusia kavereita ja tutustuu uusiin opettajiin” (N2.) Kun uudessa isossa koulussa on paljon oppilaita, ajatuksia herättää se, että ”pitäisi tulla hyvin toimeen niiden kanssa” (N2) ja nuori pohtii, ”onko siellä kiusaamista” (N1.) ”Joku on kertonut, että yhtä tiettyä poikaa oli vaan kiusattu, mutta hän luulee, että siellä ei sillä tavalla käy” (N1.) ”Kaverin saaminen samalle luokalle on tärkeä asia” (N2), ”ettei joudu yksin luokalle, jossa ei ole yhtään tuttua” (N1.) Nuoren ajatukset uusista luokkakavereista ovat ”ihan hyviä” (N2) ja mietityttää, että ”minkälaisia ne ovat kavereina, jos tulee kavereita sieltä” (N1.) Uusiin luokkakavereihin voi tutustua niin, että ”menee ihan rohkeasti puhumaan niille, kysymään” (N1) ja vain ”juttulemalla erilaisista asioista” (N2.) ”Auttaa, jos on itse rohkea” (N1.) Uusiin opettajiin tutustuminen on ihan ”jees” (N2) ja se ”tuntuu ihan kivalta” (N1.) Uusiin opettajiin tutustumista helpottaa se, että ”kuuntelisi niitä asioita”. ”Varmaan veikkaan, että ensimmäisenä päivänä ne esittelevät itsensä, sanoo ketä ne ovat”. (N1).

Koulun käytännöt ja niihin liittyvät haasteet

Yläkoulun alkamisessa ”yhdet ja ainoat asiat, mitkä jännittää ovat esimerkiksi luokat, miten kerkeää aina tunnin alussa niihin, ei nyt muuten jännitä ollenkaan ja sitten bussiaikataulut” (N1). N2:sta jännittää etukäteen ”koulun kartan hahmottaminen, siis luokkiin hyppäilyt, että tietää, minne pitää mennä. Saattaa olla sekaisin, kun on iso koulu”. ”Yläkoulussa on opiskelua enemmän, voi olla joku viikko kokeita pelkästään” (N2), ”se on vaikeampi kuin alakouluaste” (N1.) Erityisen hankalalta siirtymävaiheessa tuntuu ”luokkien muistaminen” (N2.)

Omaan toimintaan liittyvät haasteet

Yläkouluun siirtyminen sujuu hyvin, ”kun on itse huolellinen ja järjestelmällinen” (N2.) Auttaa myös se, ”ettei hanki itselleen ongelmia tai mene ongelmiin mukaan. Isovelikin on kertonut niistä asioista, että sillä tavalla hyvin selvittää kun ei mene itse mukaan, jos toiset tekee” (N1). Nuori uskoo joutuvansa opiskelemaan enemmän” (N2) ja ”joutuvansa enemmän panostamaan

opiskeluun. Hänen täytyy myös lukea ja kuunnella tunnilla niitä juttuja, mitä opettajat sanoo”. (N1). Yläkoulun hyvin sujumisessa auttaa varmaan ”hyvä kunto, että jaksaa lukea” (N2.) Myös auttaa ”se, että on hiljaa tunnilla ja nämä perusjutut, mitä alakoulussa. Luulisin, että niillä pärjää ihan hyvin”. (N1). Etukäteen voisi vaikka ”ajatuksentasolla valmistautua” (N2) ja ”jatkaa samalla tavalla, että on hiljaa tunnilla” (N1.) Nuori uskoo opiskelun sujuvan omalla kohdalla varmaan ”ihan normaalisti, kokeet tuntuvat haastavalta, joten täytyy opiskella enemmän” (N2.) ”Pitää vähän paremmin ruveta tsemppaamaan, mitä alakoulussa” (N1.)

Tarvittava tuki

Nuorten mielestä opettajat voisivat tukea oppilaita siirtymävaiheessa ”rohkaisemalla, että kyllä siellä hyvin pärjää” (N1) ja että ”saavat rauhoitettua sinne yläkouluun” (N2.) Nuorten mielestä vanhemmat voisivat tukea lastaan siirtymävaiheessa niin, että ”opettaa lasta opiskelemaan ja käymään koulua joka päivä” (N2.) Opettajien ja vanhempien yhteistyöstä nuori mainitsee yhdessä järjestettävät tapahtumat (N2) ja että molemmat ”tukevat sitä oppilasta, joka siirtyy” (N1.)

Kavereilta voi saada siirtymävaiheessa ”sellaista turvaa niin kuin ystävältä apua” (N2.) ”Jos joutuu jonkun sellaisten ihan tuntemattomien luokalle, jossa ei ole ketään tuttua niin kaveri voisi rohkaista, jos tulee samalle luokalle” (N1.) Nuori ajattelee tarvitsevänsä ystävän ja vanhempien tukea, ”että opiskelu sujuu hyvin” (N2.) Vaikka kokeet tuntuvat haastavilta, tukea voi saada siihen vanhemmilta (N2) ja ”jos ei ymmärrä, kysyy opettajalta” (N1.) Tukiopetusta saattaa tarvita, jos ei osaa jotakin asiaa (N1.) ”Jos joku rupeaa kiusaamaan, niin kertoo opettajalle” (N1.)

5.2 Vanhempien näkökulmaa

Vanhempien ajatuksissa nuoren alakoulusta yläkouluun siirtyminen sisältää nuorta laajempia näkökulmia. On mahdollista, että ajatukset nousevat vanhemman omasta koulukokemuksesta tai, että he ovat nuorta

määrätietoisemmin keskustelleet muutokseen ja nuoren pärjäämiseen liittyvistä tekijöistä alakoulun opettajien tai erityisopettajien kanssa. Vanhemman kanssa keskustellussa tuli ilmi, että vanhempi ei halunnut pohtia muutokseen liittyviä haasteita nuoren kanssa kovinkaan laajasti, koska tuntee oman lapsensa, pelkää nuoren alkavan jännittämään ja halusi nuoren viettävän rauhassa kesälomansa ilman ylimääräisiä paineita.

Ihmissuhteet ja niiden haasteet

Nuori elää yläkouluaikana vaihetta, jolloin hän alkaa kapinoida vanhempiaan ja opettajia vastaan. Luottamuksen syntyminen uuteen opettajaan on tärkeää. Kun yläkoulussa on monta eri opettajaa, vanhempi toivoo, että luokanvalvoja ehtii tutustua nuoreen. Vanhempi pohtii myös, minkälainen kaveripiiri nuorelle tulee. Uusien kaverisuhteiden luominen alkaa olla harkitsevampaa. Vanhempi näkee tärkeäksi yhden uuden kaverisuhteen löytämisen. Haasteena on myös hyväksytäänkö hänet ryhmään ja minkälainen suhde kehittyy isompiin oppilaisiin.

Koulun käytännöt ja niihin liittyvät haasteet

Siirtymä tuo eteen uuteen kouluun ja sen tuomiin muutoksiin sopeutumisen. Koulumatka pitenee, joutuu heräämään aikaisemmin kouluun, koulupäivät ovat pidemmät ja oma vastuu lisääntyy niin läksyjen, tavarosta huolehtimisen kuin luokan vaihtojen kohdalla.

Omaan toimintaan liittyvät haasteet

Nuori alkaa ottaa tekemisistään enemmän vastuuta. Vanhempien mielessä tilanne herättää paljon kysymyksiä. Millaisen kaveripiirin nuori valitsee, sopeutuuko hän uuteen ympäristöön ja kuinka koulu alkaa ylipäättänsä sujua? Vanhempia askarruttaa myös, miten nuori jaksaa paneutua opiskeluun riittävästi, kun koulu vaikeutuu ja tulee enemmän luettavaa ja omaksuttavaa? Nuoren lähimuisti ongelma voi antaa haastetta opiskelumotivaation säilyttämisessä. Vanhemman toiveena on, ettei nuori tipahda kärryiltä

tilanteessa, johon sisältyy paljon uutta oppimista ja muistamista.

Tarvittava tuki

Vanhempi odottaa, että tarvittava tiedonsiirto tapahtuu alakoulusta yläkouluun. Nuoren oppimisvaikeudet olisi otettava heti huomioon opetuksessa ja helpotusten olisi siirryttävä yläkouluun. On tärkeä puuttua ongelmiin riittävän varhain ja saada tukiopetusta tarvittaessa, erityisopettajan apua tietyissä aineissa ja tukea opiskelutekniikassa. Opettajilta vanhempi odottaa rohkaisevaa, tasapuolista ja oikeudenmukaista suhtautumista nuoreen. Vanhempi toivoo nuorelle tukea uusiin opettajiin tutustumisessa. Luokanvalvojan ja opettajan yhteistyö on tärkeää, samoin yhden ja saman opettajan runsas kanssakäyminen nuoren kanssa. Nuoren olisi saatava turvallinen ja varma olo kutakin oppiainetta ja opettajaa kohtaan.

Hyviä käytäntöjä ovat kouluun tutustuminen keväällä ja syksyllä luokkahengen nostuspäivät. Vanhempi näkee tärkeäksi, että nuori saa entisestä koulusta kaverin mukaan samalle luokalle. Uusiin luokkakavereihin tutustuminen voisi tapahtua esimerkiksi vapaa-ajalla yhteisissä peli-illoissa, koulussa uusiin kavereihin tutustumista voisi edesauttaa pelien ja leikkien avulla. Vanhempi mainitsee tärkeänä tukimuotona tukioppilastoiminnan.

Vanhempien tuki siirtymävaiheessa voi olla myös vanhempien oppimista, kuulolla olemista ja positiivista asennoitumista kouluun. Vanhemman on valvottava, että tieto siirtyy ja oltava mukana tiedonkulussa. Vanhempi on koulua tukeva sekä läsnä oleva aikuinen lapselle. Vanhemmat auttavat nuorta selviämään ja tarjoavat kodin tukea opiskelussa. Tärkeää on avoin keskustelu kaikkien välillä ja yhteisymmärrys opettajien kanssa.

Keskustelu opettajien ja vanhempien välillä tulisi olla tiivistä ja myös nuoren on oltava mukana keskusteluissa. Vanhempi odottaa kotiin ajoissa tietoa puhelimitse, sähköpostilla tai keskusteluilla, jos nuorella ilmenee vaikeuksia koulussa. Tärkeää on myös, että vanhempi on luokanvalvojan kanssa yhteydessä, kuinka koulu on lähtenyt sujumaan. Yhteisymmärrys vanhempien

ja opettajan kanssa toimintatavoissa antaa nuorelle vahvan tuen. Lähtökohtana tulisi olla opettajien ja vanhempien tiivis yhteistyö nuoren parhaaksi.

5.3 Alakoulun erityisopettajien näkökulmaa

Alakoulun erityisopettajien matka erityistä tukea tarvitsevan nuoren rinnalla on jatkunut usein jopa koko alakouluajan. Heidän ajatuksistaan voi kuulla huolta nuoren selviämisessä käytännön pulmista, ystävyysuhteissa ja uusien opettajien kohtaamisessa sekä oppilasta koskevan tiedon käyttöönotossa. Heillä on arjen koulutyön tuoma kokemus nuoren valmiuksista, hänen kohdallaan sopineista toimintatavoista sekä käyttäytymiseen ja oppimiskäytänteisiin liittyvistä tekijöistä ja tämän tiedon siirtymisestä riittävän laajasti vastaanottavalle taholle alakoulun erityisopettaja kantaa erityistä huolta.

Ihmissuhteet ja niiden haasteet

Yläkoulussa ei ole enää omaa luokanopettajaa, jolla olisi suurin osa tunneista. Opettaja jää näin ollen nuorelle kaukaisemmaksi. Opettajat eivät myöskään tunne oppilaitaan pitkään aikaan ja heillä on erilaiset opetustyyliä. Opettajamuutokset voivat aiheuttaa sekä pelkoa että intoa. Nuori voi tuntea pelkoa myös kaverisuhteista. Kavereiden jääminen alakouluun voi aiheuttaa harmia ja osa entisistä kavereista löytää uudet ympyrät. Nuorella on toisaalta mahdollisuus saada uusia kavereita.

Koulun käytännöt ja niihin liittyvät haasteet

Yläkoulussa nuorta odottavat usein uutena asiana tuleva bussimatka, pitemmät koulupäivät ja isot ryhmät. Vastassa on myös aineenopettajakäytäntö, joka tarkoittaa sitä, että tiedonkulku tapahtuu vain oppitunnilla kyseessä olevasta aineesta. Työmäärä lisääntyy ja erityistä tukea tarvitsevalle nuorelle tulee eteen henkilökohtaisiin oppimisrajoitteisiin nähden liian paljon pakollisia oppiaineita. Haasteita tuo myös käsitteellisempi oppiaines ja teoreettinen opetustapa, jotka aiheuttavat sen, että kokonaisuutta on vaikea hallita. Haasteena on myös

oppilasta koskeva tiedonsiirto alakoulusta ja sen käyttö yläkoulussa.

Omaan toimintaan liittyvät haasteet

Yläkouluikäinen elää murrosikää, johon kuuluu kriittisyys ja myös kynnys kysyä neuvoa tai pyytää opinnoissaan tukea on suuri. Näin on mahdollista, että tukea tarvitsevan nuoren ääni vaimenee entisestään varsinkin, kun on kysymys useiden nuorelle vieraampien aineenopettajien erityishuomion tai negatiivisen arvioinnin kohteeksi joutumisesta neuvoa pyydettyä.

Tarvittava tuki

Uuteen valmentautumisessa nuorelle on tärkeää päästä tutustumaan ennakkoon tulevaan luokkaan ja ikäryhmään esimerkiksi vierailemalla aamu- tai iltapäivä uudessa koulussa. Alakoulusta pyritään järjestämään kaverioppilas samalle luokalle, sillä toisen nuoren antama vertaistuki on siirtymävaiheessa merkittävä.

Nuori hyötyy uuden tilanteen alussa henkilökohtaisesta ohjauksesta joko kummin, opettajan tai avustajan avulla sekä muunlaisesta henkilökohtaisesta huomaamisesta ja seurannasta alusta pitäen. Uusilta opettajilta odotetaan selkeää puhetapaa, kiireettömyyttä ja joustavuutta esimerkiksi läksyjä annettaessa tai tarkastuksessa. Keskeistä on kokonaisvaltaisen kasvun tukeminen ja tavoitteellinen kasvatus sekä oppimisen seuraaminen hops- tai hojks- palaverissa.

Kodin tuki on merkittävä ja erilaiset harrastukset ja projektit antavat nuorelle kiinnittymistilanteita koulun ulkopuolelta. Aikuisten, vanhempien ja opettajien, tuki on tärkeintä. Hyvän yhteistyön avaimena on avoin tiedonsiirto ja alakoulusta yläkouluun tapahtuvan tiedonsiirron varmentaminen. Keskustelut tulisi käydä kasvotusten, face to face.

5.4 Yläkoulun erityisopettajien näkökulmaa

Yläkoulun erityisopettaja on erityistä tukea tarvitsevalle oppilaalle usein yksi tärkeimmistä vastaanottavan tahon tukihenkilöistä sekä oppimiseen että sopeutumiseen liittyvissä asioissa. Heidän mahdollisuutensa tuen tarjoamiseen ja antamiseen ovat kuitenkin rajalliset ja yläkoulun erityisopettajien ajatukset haastavatkin koko vastaanottajatahon toimintaa ja suhtautumista erityistä tukea tarvitsevaan oppilaaseen.

Ihmissuhteet ja niiden haasteet

Yläkoulussa oppilas joutuu sopeutumaan siihen, että on monia ainekohtaisia opettajia, jolloin tapahtuu väistämättä erilaisten persoonien kohtaaminen. Turvallinen, tuttu luokanopettaja puuttuu ja tutun opettajan sijalle tulee monta usein vieraampaa aikuista. Luokanvalvoja on oppilaalle läheisin, muttei tapaa oppilasta välttämättä joka päivä.

Kaverisuhteet voivat muuttua. Yläkoulussa on enemmän vaihtoehtoja kavereiksi. Uudet kaverit voivat olla nuorelle sekä mahdollisuus että riski. On mahdollista saada paljon uusia kavereita tai jos ollut ilman kavereita alakoulussa ja jää yläkoulussakin ilman kaveria, saattaa olla entistä yksinäisempi. Kaverin löytäminen, väärään seuraan joutuminen tai kaverin puute voi tuottaa ongelmia. Jos ei ole omalla luokalla ketään tuttua tai löydy hengenheimolaista ryhmään sopeutuminen vaikeutuu. Uudessa tilanteessa erityistä tukea tarvitseva nuori joutuu myös miettimään, uskaltaako sanoa kaverille, ettei ymmärrä jotakin. Uudet ryhmät, opettajat, koulukaverit ovat kouluun sopeutumislistan kärkipäässä.

Koulun käytännöt ja niihin liittyvät haasteet

Pidemmät koulupäivät ja koulukuljetuskin on monelle nuorelle nivelvaiheeseen kuuluva oppimisen paikka. Liikkuminen luokasta toiseen on monesti alakoulua isomman, uuden yläkouluympäristön mukanaan tuoma haaste. Myös uuden

koulun systeemin oppiminen vie aikansa. Oma vastuu opiskelusta lisääntyy ja vapaus – vastuu aspekti voi aiheuttaa kompurointia. Oppilaan on opittava hoitamaan itse läksyt ja koulutyöhön liittyvät tehtävät, vaikka tukea ja apua onkin koulun puolelta saatavissa. Asiasisältöjen laajuus, oppimisvaatimusten koveneminen, laajentuneet koealueet ja oppisisällöt työllistävät alakoulua enemmän. On myös osattava itse poimia tiedot tehtävistä ja eri oppiaineiden kokeista. Yläkoulun arjen todellisuutta on se, että joka luokassa on hieman eri säännöt ja vaatimukset. Oppimisen pulmien havaitseminen voi kestää alakoulua kauemmin, koska tietoa oppilaan edistymisestä tulee erityisopettajalle aineen opettajilta usein viiveellä pudotellen.

Omaan toimintaan liittyvät haasteet

Oman vastuun ottaminen lisääntyy myös käyttäytymisessä. Nuoren on osattava vaihtaa käyttäytymistä ja työskentelyä tunneittain vaihtuvan opettajan vaatimusten mukaan. Vääriin porukoihin ajautumisen riski kasvaa yläkouluaikana. Murrosikä vie voimia, oma jaksaminen ja oppimisen pulmat haastavat tunnilla keskittymistä. Rutiinien löytyminen, pysyvyys, ja ymmärrys siitä, miten voisi kiertää omaa vaikeuttaan oppia auttaa opiskelumotivaation säilyttämisessä. Sekin on jo saavutus, jos uskaltaisi olla oma itsensä.

Tarvittava tuki

Erytistä tukea tarvitsevilla oppilaalla vie usein oman aikansa uusiin ihmisiin tutustumisessa. Helpottaakseen tutustumisen vaikeutta, yläkoulun erityisopettaja käy alakoululla siirtopalaverissa näyttäytymässä. Myös keskustelu siirtymävaiheen muutokseen liittyvistä tunteista ja uuden koulun käytänteistä kertominen voi keventää siirtymän aiheuttamaa psyykkistä kuormaa. Alakoulu- yläkoulu yhteistyö siirtymävaiheen alussa tukee oppilaan tietojen siirtymistä, ajan tasalla pysymistä ja yhteisymmärryksen syntymistä.

Luokkien rakentaminen mahdollisimman paljon toiveet huomioiden voi antaa nuorelle hänen kaipaamansa yhden hyvän kaverin samalle luokalle. Luokkajakojen avulla pyritään turvaamaan luokan työrauha,

ennaltaehkäisemään kiusaamista, syrjityksi joutumista ja edesauttamaan uusien kavereiden löytymistä. Ryhmäytävillä tilanteilla voidaan vaikuttaa luokan ilmapiiriin ja oppilaiden väliseen yhteistyöhön. Tukioppilas toiminta ja tukikaverit voivat olla tärkeässä roolissa nuoren siirtymävaiheen sujumisen ja koulussa viihtymisen kannalta.

Oppilaan kanssa jutteleminen, tutustuminen ja turvallisuuden tunteen luominen on hyvän oppilas- opettajasuhteen luomisen pohja. Avoin ja luottamuksellinen arkipäivään liittyvä vuorovaikutus vahvistaa opettaja- oppilas ymmärrystä ja rakentaa hyvää yhteistyötä. Luokanvalvojan tunnit antavat mahdollisuuden opettajan tutuksi tulemiseen ja luottamuksen syntymiseen sekä henkilökohtaiseen ohjaukseen. Mukavat kokemukset luokkakavereiden ja opettajien kesken rentouttavat jännitystä. On myös tärkeää, että luokanvalvoja on mukana oppilasta koskevissa palavereissa.

Erityisopetuksen tuki voi olla muun muassa luokassa opiskelunohjauksen tarjoaminen oppilaan tarpeen mukaan kutakin oppiainetta ajatellen. Erityisopettaja voi myös tukea olemalla mukana tunnilla järjestämässä samanaikaista opetusta, jolloin hän kiertää ohjaamassa ja neuvomassa henkilökohtaisesti. Erityisopetusta on mahdollista saada myös koekertauksen muodossa. Oppilaan kohtaamisessa toimii empatia – toisaalta myös vaatiminen. Vaatimus täytyy olla oppilaan oppimiskykyyn nähden oikean tasoinen, että motivaatio säilyy. Tunnustus hyvästä työstä lisää motivaatiota. Silloin pitää kehua, kun on aihetta.

Koska aikuisina olemme aina nuortemme malleja, huoltajien tuki, kiinnostus koulunkäyntiin liittyvissä asioissa ja yhteistyö koulun kanssa on yksi nuoren koulutyön tukemisen lähtökohta. Tietojen siirto puolin ja toisin ja kuulumisten vaihto näkemällä tai puhelimitse antaa nuorten parhaaksi tehtävälle työlle yhteiset lähtökohdat. Kun opettaja ja huoltajat tuntevat toisensa, on helpompi soitella ja viestitellä. Parasta olisi, että kaikki aikuiset vetäisivät rajojen ja vaatimusten suhteen yhtä köyttä: koululla ja kotona olisi suurin piirtein samat säännöt. On tärkeää, että myös nuori on mukana yhteisissä palavereissa.

Positiivista yhteistyötä vie parhaiten eteenpäin kunnioittava huomioiminen ja kuunteleminen puolin ja toisin.

Erityistä tukea tarvitsevan nuoren yläkoulun aloittaminen vaatii seuranta koulun sujumisessa sekä koulussa että kotona. Alkuun yhteistyö tulisi olla mahdollisimman tiivistä. Joskus on tarpeen tehdä aikuisten kanssa asioiden jäsenystä, jolloin nuoren tueksi voidaan tarvita kuraattorin, psykologin tai terveydenhoitajan ammattitaitoa. Tällöin voidaan yhdessä miettiä, kuinka saadaan asiat toimimaan. Vanhempien ja opettajien on tärkeää olla samalla puolella. Yhteistyön alkaminen positiivisissa merkeissä tuo luottamusta ja on hyvä pelinavaus usein koko kouluajan kestäväälle yhteydenpidolle. Koska äidin sydän on herkkä, positiivisen asian ja nuoren vahvuuden löytäminen ohjaa keskustelua myönteiseen suuntaan. Asioiden läpikäyminen tarvitsee aikaa ja tulisi sujua rauhassa ja yhteisymmärryksessä. Siihen voi liittyä myös yhteistyötä oppilaan kanssa toimivien tahojen kanssa. Toiminnan tavoitteena on oppimisen ja kasvun tukeminen nuoren parhaaksi.

5.5 Yhteenvetoa

”Jännittää, ettei joudu yksin luokkaan, mietityttää onko kiusaamista, minkälaisia ovat kaverit ja miten tutustuu uusiin kavereihin”. Nuoret ajattelevat sujuvan siirtymisen onnistuvan omalla määrätietoisella ja järjestelmällisellä panostamisella koulunkäyntiin liittyviin asioihin. Muuttuva tilanne tuo eteen paljon uusia asioita, oppilaita ja opettajia, joiden kanssa pitäisi tulla toimeen. Nuorten ajatukset sisältävät suoriutumishaasteita moneen suuntaan. Kuinka nuorelle sitten käy, kun murrosikä ja kehitysvaiheeseen liittyvät tekijät alkavat vääjäämättä viedä voimavaroja ja keskittymistä opiskelusta ja koulunkäynnistä pois päin aivan uusille ja monesti arvaamattomille urille? Vaikka nuorten ajatukset yläkoulussa hyvin pärjäämisestä näyttävät kovin suorituskeskeisiltä, kommentoissa toistuu kuitenkin sosiaalsiin suhteisiin liittyviä kysymyksiä ja ihmissuhdetaitoja, joista muun muassa kuuntelun taito tulee ilmi suhteessa opettajiin, ystävyys-suhteiden solmimisen taito suhteessa uusiin oppilaisiin.

Vanhemmat uskovat, toivovat ja luottavat että alakoulussa hankittu ja opittu riittävä tietopohja auttaa yläkoulussa selviämässä. Nuori tarvitsee tukea sekä uuteen kouluun että koulun vaihtumisen tuomiin muutoksiin sopeutumisessa. Vastuu opiskelun sujumisesta ja läksyjen tekemisessä siirtyy alkavan yläkoulun myötä pääsääntöisesti nuorelle itselleen. Haasteeksi nousee opiskelumotivaation säilyttäminen ja opiskeluun paneutuminen, kun koulu vaikeutuu ja tulee enemmän luettavaa ja omaksuttavaa. On tärkeää kyetä luomaan uusia kaverisuhteita, tutustumaan uusiin opettajiin ja selviämään isompien oppilaiden kanssa, jotka nimenomaan edellyttävät oppilaalta onnistumista vuorovaikutuksessa, itsensä ilmaisemisessa ja toisen huomioonottamisessa, kuuntelemisessa ja ymmärtämisessä.

Alakoulun erityisopettajat korostavat riittäviä opiskelutaitoja ja nuoren oman kiinnostuksen ja motivaation säilymistä siirtymävaiheen yli. On ymmärrettävää, että uusien ihmissuhteiden solmiminen edellyttää nuorelta rohkeutta ja luottamusta. Yläkoulun erityisopettajien rooli vastaanottavan tahon edustajina on hyvin keskeinen ja heidän panoksensa on merkittävä nuoren tukemisessa muutokseen sopeutumisessa siirtymän jälkeen koulun arkea yhdessä elettäessä. Erityisopettajat odottavat nuorelta hyvää asennetta ja motivaatiota, vaikka joutuvat käytännön työssä niitä yhdessä oppilaan kanssa etsimään moninlaisin keinoin ja menetelmin. Oman toiminnan ohjaukseen liittyvät taidot, työskentelytaidot ja sosiaaliset taidot auttavat nuorta yläkoulussa selviämässä.

Näyttää siltä, että vuorovaikutustaitoihin liittyvät käsitteet ovat sekä nuorille että vanhemmille melko vieraita ja tunteista puhuminen kiteytyy ”vähän jännittää” toteamaan erilaisiin haasteisiin liittyen. He kuvaavat ihmissuhdetaitoja uusien oppilaiden kanssa pärjäämisenä, heidän kanssaan toimeen tulemisena ja tutuksi tulemisen tarpeena. Ihmissuhdetaitoihin liittyvä tuen tarve määrittäytyy heidän kohdallaan myös toiveena, että nuo asiat hoituisivat jotenkin, kenties opettajien ohjaamana muun opetuksen sivutuotteena. Tässä tulee esille ajatus, että vuorovaikutustaitojen opetus ja harjoittelu tuntuvat olevan jonkinlaisella harmaalla vyöhykkeellä, jota moni kotona ja koulussa ajattelee hoitavansa, mutta järjestelmällinen toteutus ontuu (Kauppila 2000, 13- 15.)

5.6 Miten erityisoppija voisi siirtyä mahdollisimman sujuvasti alakoulusta yläkouluun?

Sekä tutkimukseni tietoperusta että tutkimustulokset osoittavat, että valmentaminen siirtymän kohtaamiseen olisi syytä aloittaa jo alakoulusta. Opetussuunnitelmista tulisi tiedollisen kilpajuoksun sijaan nostaa korostetusti esille lapsen ja nuoren kokonaisvaltaisen kasvun tukeminen ja tehdä asialle suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti oikeasti jotakin. Kun koko koulupolun matkalla koulun tehtävänä on tukea lapsen ja nuoren persoonallista ja sosiaalista kasvua ja saada luottamaan itseensä koululaisena ja oppijana, haasteena on, että erityistä tukea tarvitseva nuori voisi kertoa omana kokemuksenaan koulun onnistuneen tehtävässään. Arjen vuorovaikutus erilaisissa oppimistilanteissa vahvistaa nuoren itsetuntoa, itseluottamusta ja kehittää nuoren kykyä tehdä itsenäisiä ratkaisuja tai murentaa vähäisiksi käyneitä itsetunnonrippeitä entisestään. Oppilaiden kasvun ja terveen itsetunnon kehittymisen tukemisen toteutuminen edellyttää lapsen ja nuoren aitoa kohtaamista ja osallisuutta koulun arjessa (Johnson 2007, 198.) Nuoren valmentamisessa alakoulua suurempaan koulu yhteisöön liittymiseen on otettava huomioon tunteiden merkitys minäkuvan vahvistajana ja ongelmanratkaisutaitojen kehittäjänä, sillä myönteinen minäkuva auttaa nuorta myös oppimisympäristöllisiin muutoksiin sopeutumisessa.

Nivelvaihtelyön tehostaminen on avainasemassa siirtymävaiheen sujuvuuden kehittämistyössä. Vähäinen yhteistyö lähettävän ja vastaanottavan yksikön välillä on riski sekä toimivalle tiedonsiirrolle että erityistä tukea tarvitsevan nuoren sopeutumiselle. Toimiva, tiivis ja luottamuksellinen yhteistyö antaa lähettävälle taholle mahdollisuuden auttaa nuorta muodostamaan omista odotuksistaan mahdollisimman realistisia ja myös varustamaan nuorta erilaisilla selviytymisstrategioilla ja toimintamalleilla. Positiivisen asenteen syntyminen muutosta kohtaan on vahva haaste sen säilyttämiseen uuden kouluvaiheen läpi, mutta sisältää myös riskin suuriin pettymyksiin, mikäli odotukset eivät toteudu likimainkaan.

Koulun tarjoamien tukitoimien tulisi olla saatavilla ilman, että oppimisessa, kasvamisessa tai vaikeassa elämäntilanteessaan tukea tarvitseva nuori joutuu erityisen huomion kohteeksi suhteessa ikätovereihinsa. Nuoren auttaminen murrosiän haasteellisessa kehitysvaiheessa vaatii opettajilta erityistä herkkyyttä. Tuen tarjoaminen, tuen hakeminen ja tukitoimet tulisi kyetä hoitamaan niin, ettei nuoren tarvitse pelätä tulevaisuutta toisten nuorten silmissä. Erityinen tuki täytyisi olla ymmärrettävissä normaalina koulun tukimuotona ilman, että siihen liittyisi nuoreen kohdistuvaa negatiivista erityisoppia leimaa. (Johnson 2007, 212).

Kun tutkimukset osoittavat, että yläkoulun siirtyvää nuorta odottaa persoonaton, muodollinen, virallinen, alakoulua arvioivampi ja kilpailullisempi oppimisympäristö sekä kontrolloivammat opettajat, siirtymävaiheen sujumiseen löytyy yksi keskeinen kehittämishaaste. Peruskoulutuksessa käydyn viimeaikaisen keskustelun mukaan keskittyminen oppimiseen näyttää tapahtuvan kasvun ja kasvattamisen kustannuksella, mikäli oppiminen ymmärretään pelkästään kognitiiviseksi toiminnaksi, tietojen ja taitojen omaksumiseksi opetustilanteissa. Jos toiminnan lähtökohdaksi nostettaisiin esimerkiksi kasvatus, kehittyminen ja opetus, oppiminen voitaisiin nähdä inhimillisen kasvun prosessina, jolloin on kyse tiedoista, taidoista, tavoitteista, toiminnasta ja tunteista. (mt., 153).

Jos opetus toteutetaan yleisopetuksesta erillään, erityistä tukea tarvitseva oppilas menettää sosiaalisen kasvuntuen mahdollisuuden vertaisryhmässä. Näin syntyy positiivisten samaistumismallien puute, joka osaltaan hankaloittaa nuoren kasvua ja kehitystä muiden ikäryhmän kuuluvien rinnalla. Peruskoulusta tulisikin luoda oppilaan kannalta turvallinen ja mielekäs kasvuympäristö, jossa huomioidaan oppilaan tunne- elämä ja yksilölliset kasvuolosuhteet sekä kehitetään koulutuksen ja tiimityön avulla opettajien tahtoa ja taitoa ohjata erilaisia oppijoita sekä kykyä arvioida erilaisten opetusjärjestelyjen ja oppimisympäristöjen vaikuttavuutta oppimiseen (Johnson 2007, 36.)

Koska nuorten positiivisissa koulukokemuksissa korostuu vuorovaikutustilanteiden onnistunut hoitaminen, erityisen tärkeää olisi pystyä säilyttämään opettajien ja oppilaiden hyvä yhteistyö ja yhteisymmärrys. Sujuva siirtyminen vaatii myös tiivistä yhteistyötä opettajien ja vanhempien välillä. Opettajien ja vanhempien tuki on nuorelle merkittävä ennen kaikkea sosiaalisten taitojen, vahvuuksien, sopeutumiskyvyn ja muutoksenhallinta taitojen omaksumisessa. Positiivinen palaute, tuki ja kannustus opettajien ja vanhempien taholta vaikuttaa nuoren koulussa viihtymiseen ja ylläpitää oppimismotivaatiota.

Tutkimukseeni osallistunut yläkoulun erityisopettaja pahoitteli tilannetta, jossa tietoa oppilaan tuen tarpeesta tulee hajanaisesti ja usein viiveellä. Ongelman ja siihen liittyvien tekijöiden määrittäminen varhaisessa vaiheessa auttaa opettajien, vanhempien ja oppilashuoltohenkilöstön yhteistyön sujumista oppilaan edun mukaisesti. Oppilaanohjaus, oppilashuolto, tukiopetus ja erityisopetus ovat koulun keskeisimmät erityisen tuen menetelmät, joiden avulla erityistä tukea tarvitseva oppilas voi kiinnittyä sujuvasti uuteen oppimisympäristöön ja selviytyä sen mukanaan tuomista haasteista.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Oppimis- ja sopeutumisvaikeuksien ennaltaehkäisy on yksi nivelvaiheen keskeisiä haasteita. Esimerkiksi Ähtärin kaupungin perusopetuksen koulupolku ajattelumalli on määritelty 2004 opetussuunnitelmaan seuraavasti: ”Ähtärissä perusopetuksessa jokainen oppilas oppii ikäkautensa ja omien edellytystensä mukaisesti yhdessä ikätovereidensa kanssa niin, että hän tarvittaessa saa riittävän ajoissa opetuksellisen ja oppilashuollollisen tuen kehittyäkseen itsetunnoltaan vahvaksi ja omaksuakseen jatko-opintoihin tarpeelliset tiedot ja taidot.” (Oja 2005, 55).

Tutkimuksestani ja sen teoriaperustasta nousee seuraavat viisi asiakokonaisuutta, jotka haluan vielä nostaa erityispohdintaan koska ne kaipaavat mielestäni erityistä huomiota sujuvan siirtymisen turvaamiseksi edellä

mainitun opetussuunnitelman ajattelumallin mukaisesti. Käytännön työn äänet ja niistä nousevat kehittämistarpeet kolahtavat eri puolilla maata toteutuviissa kirjavissa koulun toimintamalleissa ja käytänteissä aina kussakin eri kohtiin. Lisäksi arvioin Väinö- mallia tutkimustuloksia ja tutkimuksen tietoperustaa vasten.

6.1 Toimiva tiedonsiirto

Moniammatillinen sekä poikkihallinnollinen yhteistyö on keskeinen tekijä nivelvaiheiden tiedonsiirtoprosessissa. Oppilaan tuen tarve voi ilmetä koulupolun eri vaiheissa ja jatkua vuosiluokalta toiselle, yksiköstä toiseen tai kouluasteelta toiselle siirryttäessä. Toimiva tiedonsiirto sekä tehokas koulutuksen nivelvaiheen hoito palvelee ennen kaikkea oppilasta ja siksi on tärkeää onnistua siirtämään tieto oppilaan tuen tarpeesta ja mahdollisesti tarvittavista tukitoimista vastaanottavalle opetusyksikölle. Huoltajan rooli on keskeinen tiedonsiirtoprosessissa, mikä korostaa kodin ja koulun yhteistyön merkitystä nivelvaiheessa. Tiedonsiirto yksiköltä toiselle ei saisi myöskään kaatua vaitiolo- ja salassapitosäädöksiin. Huoltajien vastuulle jää valvoa tarvittavan tiedon siirtyminen. Ähtärissä siirtymävaiheen työkaluksi on ryhdytty tekemään toimenpidelisteja, joissa määritellään työnjakoa ja aikataulua, koska suullisista sopimuksista huolimatta tietoa on havaittu hukkuvan yllättävän paljon. (Oja 2005, 58,59).

Oppilaan siirtyminen 6. vuosiluokalta 7. vuosiluokalle aiheuttaa useita koulutyöhön liittyviä muutoksia. Edessä on uuteen koulurakennukseen, uusiin luokkatovereita ja opettajiin tutustuminen sekä uusien oppiaineiden opiskelun aloittaminen. Kasvavat tuntimäärät lisäävät oppilaan työtaakkaa ja mahdolliset koulukuljetukset tuovat koulupäivälle lisää pituutta. Tässä muutosvaiheessa siirtymisen mutkattoman sujumisen edellytyksenä on oppilaan erityistarpeiden saaminen vastaanottavan yksikön tietoon riittävän ajoissa, että tarvittavat järjestelyt voidaan suunnitella hyvin. (mt., 61).

6.2 Kodin ja koulun välinen yhteistyö

Koulujen opetussuunnitelman arvoperustaan kirjatus jokaisen oppilaan ikäkauden ja omien edellytyksien mukaisen, ikätovereiden kanssa tapahtuvan oppimisen tavoitteen toteutuminen koulun arjessa edellyttää luottamuksellista kodin ja koulun yhteistyötä. Oppilaan huoltajat ovat tärkeässä roolissa määriteltäessä sekä oppilaan tuen tarvetta että toimenpiteitä. Perusopetuksen alussa vanhemmat ovat halukkaita kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön. Koulun haasteena on osata ylläpitää ja hyödyntää vanhempien innostusta sekä kannustaa vanhempia yhteistyöhön läpi kouluvuosien ja aivan erityisesti alakoulusta yläkouluun nivelvaiheen yli. (mt., 56,63).

6.3 Oppilaiden ja opettajien vuorovaikutus

Aikaisempi tutkimus yhtenäisen peruskoulu hankkeen pohjalta osoittaa, että oppilaat kokevat opettajien ja oppilaiden välisen vuorovaikutuksen toimivuuden ehyen oppimispolun keskeisimmäksi säätelijäksi (Huusko, Pietarinen, Pyhältö, Soini 2007, 154.) Väinö projekti toi yhteiseen vuorovaikutuksen kehään samalle viivalle oppilaiden ja opettajien lisäksi myös vanhemmat, jolloin ajatuksena oli opiskella yhdessä vuorovaikutuksen lainalaisuuksia, toimintamalleja ja toteuttaa harjoitukset yhdessä pohdinnan, keskustelun ja avoimen yhteistyön pohjaksi niin kotona kuin koulussa.

2006 kootussa aineistossa yhdeksäsluokkalaiset oppilaat kuvaavat sekä myönteisiä että kielteisiä koulukokemuksiaan. Oppilaat pohtivat muun muassa monia opettajan toimintaan kohdistuvia odotuksia ja vaatimuksia sekä opettajan suhtautumista lapsiin ja nuoriin. Tutkimuksessa nousi esiin opettajien suhtautuminen erilaisuuteen ja kyky yksilöllisten erojen huomioon ottamiseen. Oppilaiden kokemus oman koulupolunsa mielekkyydestä liittyi ensisijaisesti sekä oppilaiden että oppilaan ja opettajaan välisiin sosiaalisiin ongelmatilanteisiin ja siihen, miten tilanteet oli ratkaistu. Merkittävänä positiivisina koulukokemuksina oppilaat kertovat koulun arjen tilanteista, joissa

opettaja oli pyrkinyt aktiivisesti, yhteistoiminnallisesti ja oppilasta kuunnellen ratkaisemaan ongelman. Oppilaat kokivat tärkeänä myös yhteisöllisyyden rakentamista, tasapuolista kohtelua ja suorituspainneiden vähentämistä. (mt., 80-81).

6.4 Koulutusta? Kehittämistä?

Yhtenäisen koulupolun rakentaminen on merkittävässä roolissa sujuvan nivelvaiheen hoitamisen näkökulmasta myös erityistä tukea tarvitsevan oppilaan kohdalla. Rehtoreille, koulunjohtajille, opettajille ja koko koulun henkilöstölle on tarpeen järjestää koulutusta ja tukea oppilaiden erilaisuuden kohtaamiseen, kodin ja koulun sekä viranomaisten välisen yhteistyön tekemiseen ja erityisen haasteellisten kotien kohtaamiseen. Käytännön työkentältä nousee tarve myös koulun toimintakulttuurin kehittämiseen, jotta koulutyörytmiin jäisi riittävästi tilaa keskinäiselle keskustelulle, pohdinnalle ja työn yhteiselle suunnittelulle. Toimintakulttuurin muutos vaatii pitkäjänteistä kehittämistyötä ja edellyttää, että kaikki sitoutuvat yhteisiin tavoitteisiin. Myös oppilaiden tunne- ja vuorovaikutustaitojen opetukselle ja harjoittelulle olisi järjestettävä tilaa ja aikaa. (mt., 64).

Siirtymävaiheen sujumisessa oppilashuoltotyöllä on keskeinen merkitys. Moniammatillinen oppilashuoltotyö voi kehittää yhteistä pohdintaa systemaattisen ajattelun suuntaan, jolloin oppilaan ongelman kautta voidaan arvioida palvelurakenteen toimivuutta ja havaita siinä olevia puutteita. Ongelmien uudelleen määrittely voi osoittaa ongelman organisaation ongelmana, jolloin kehittämistarpeita voidaan kohdentaa myös organisaation suuntaan. Liian suuri ryhmäkoko on koulun arkea kuormittava, organisaatiosta johtuva suomalaisen koulujärjestelmän ongelma, joka tuottaa erityisesti henkilökohtaista opetusta ja ohjausta tarvitseville oppilaille hankaluuksia. (mt., 64).

6.5 Hyväntahtoisen kouluympäristön rakentaminen

Yhtenäisen oppimispolun rakentumisessa on merkityksellistä, että opettajat onnistuvat oppilaan kannalta tärkeiden sosiaalisten tilanteiden ratkaisuisissa. Tutkimus oppilaiden koulukokemuksista osoittaa hyväntahtoisen oppimisympäristön rakentumista uhkaaviksi tekijöiksi ohitetut tai passiivisesti ratkaistut sosiaaliset konfliktit tutkimuksenikin nuoren mainitsemassa koulukiusaamistapauksissa, vuorovaikutusongelmissa opettajan ja oppilaan välillä tai opetuksessa kohdattujen oppimisvaikeuksien ratkaisemisessa. (Huusko ym. 2007, 82).

Ei tule myöskään ohittaa tutkimukseni vanhempienkin esiin nostamaa lasten ja nuorten tarvetta kohdata koulussa välittäviä, teoillaan oppilaan hyvään pyrkiviä ja oikeudenmukaisesti toimivia aikuisia. Luottamus ja välittävä vuorovaikutuskulttuuri on kouluyhteisön kestävä tapa edistää oppilaiden selviytymistä, kohottaa oppilaiden mielekkään opiskelun ja oppimisen mahdollisuuksia koulussa ja ennaltaehkäistä syrjäytymisriskiä. (mt., 93).

6.6 Väinö mallin arviointia tutkimustuloksia ja teoriataustaa vasten

Sekä aikaisemmasta tutkimuksesta että tekemästani tutkimustyöstä on löydettävissä vastauksia kysymykseen, miksi Väinö- malli toimi käytännössä hyvin ja sai osallistujat sitoutumaan yhteiseen yritykseen? Pietarinen toteaa, että jo alakoulusta alkaen olisi syytä nykyistä mittavammin valmentaa oppilaita muutosten kohtaamiseen, jolloin oppilaat kykenisivät entistä paremmin kohtaamaan muutoksia itsensä tuntien, itseensä luottaen ja itsenäisiin ratkaisuihin pystyvinä (Pietarinen1999, 275.) Väinö mallissa osuttiin kenties valmentautumisen ydinkohtaan, nuoren varustamiseen edessä olevan muutoksen kohtaamisessa. Projektissa kyettiin myös hyödyntämään vanhempien yhteistyöhalukkuutta, mikä lisäsi avoimuutta ja rohkeampaa vuoropuhelua kodin ja koulun välille.

Varustautuminen tulevaan toteutettiin Väinö projektissa avaamalla vuorovaikutuksen käsitteitä ja harjoittelemalla taitoja käytännön harjoittein. Reijo Kauppila osoittaa, että vuorovaikutustaidot antavat hyvän pohjan yhteistoiminnalle ja keskinäiselle kanssakäymiselle. Vaikka vuorovaikutustaitoja pidetään itsestään selvänä asiana, niitä ei kuitenkaan opita riittävän hyvin luontaisesti, vaan niiden hallintaa on opetettava ja opeteltava. Kauppila vakuuttaa, että yhteiskunnassamme on lukuisia syitä opettaa lapsille vuorovaikutustaitoja. Perheiden lapsimäärän vähentyminen on yhteiskunnassamme tekijä, joka johtaa siihen, että sosiaaliset harjoituskentät on etsittävä kodin ulkopuolelta. Päiväkodin, esikoulun ja peruskoulun merkitys korostuu nyt ja tulevaisuudessa sosiaalisten taitojen harjoituspaikkoina. (Kauppila 2000, 13- 15).

Thomas Gordonin (2004, 20; ks. Kauppila 2000, 13- 15) ajatus, että vanhemmat tarvitsevat enemmän oppia kuin keppiä vahvistaa Kauppilan kokemusta vuorovaikutustaitojen opiskelun merkityksestä myös lasten kohdalla. Vuorovaikutustaitojen oppiminen luo hänen mielestään lasten ja nuorten välille ystävyyttä, rakentaa persoonallisuutta, auttaa koulusuorituksissa, lisää ryhmien kiinteyttä ja luo myönteisiä asenteita. Sosiaalisesti toimiva ympäristö, koti ja koulu muodostavat lasten ja nuorten sosiaalisen harjoittelu maaston. Vuorovaikutustaitojen oppiminen edellyttää sekä toimivia sosiaalisia malleja että vuorovaikutuksen toimintaperiaatteiden hallintaa. Puutteet lasten ja nuorten sosiaalisissa taidoissa voivat johtua siitä, että heillä ei ole tarpeeksi tietoa näiden taitojen sisällöstä tai, että he eivät ole saaneet ohjausta näiden taitojen opiskeluun. Nuorten kohdalla on mahdollista, että selkeän informatiivisen palautteen puute vuorovaikutuksen toimivuudesta, johtaa puutteellisiin vuorovaikutustaitoihin. (mt., 13- 15).

Väinö projektissa keskeisimmäksi tavoitteeksi asetettu vuorovaikutustaitojen harjoittelu korostuu myös Kauppilan havainnoissa. Hän osoittaa, että vuorovaikutustaidot eivät ole vain hyödyllisiä vaan jopa välttämättömiä koulutyössä. Opettajien merkitys vuorovaikutus- ja sosiaalistaitojen alueella on yhä tärkeämpi. Useissa kouluissa vuorovaikutustaitojen opettaminen kaipaisi

tuekseen huomattavasti järjestelmällisempää ja suunnitelmallisempaa työtettä. Koulussa asia on pulmallinen, sillä puutteelliset vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot saattavat osaltaan vaikeuttaa nuoren oppimisprosessia tai johtaa häiritsevään käyttäytymiseen ja sopeutumis- ja motivaatio-ongelmiin. (mt.,13-15).

7. POHDINTAA

Lausun johtopäätöksiäni jossakin määrin ulkopuolisena, mutta yli kymmenen vuotta nuorisotyön kokemuksella, koulun kanssa vahvasti yhteistyötä oppilashuollon saralla ja alis- valmentajana tehneenä, vanhempien kanssa lasten ja nuorten eri ikävaiheissa rinnalla kulkeneena, kolmen murrosiän paremmalla puolella olevan lapsen vanhempana ja tämän tutkimuksen inspiroimana. Vaikka virkatyöni painottuukin kirkolliselle sektorille, toivon, että päätelmäni ovat jotain muuta kuin henkilökohtainen uskontunnustus ja saavat lukijan ei pelkästään ajattelemaan vaan toimimaan.

Mielestäni ei ole tarpeen määritellä tutkimuksessa esiin nousseita haasteita tai tukitoimia jonkinlaisessa tärkeysjärjestyksessä, eikä se liene tarkoituksenmukaistakaan. Monet näistä haasteista, tuentarpeesta ja tutkimusongelmaan liittyvistä tekijöistä näyttävät olevan siinä tilanteessa, että odotetaan ”jonkun” tekevän asialle jotakin. Yli kymmenen vuotta sitten Janne Pietarisen tutkimuksessaan nostamat kehittämistarpeet lepäävät yhä jalustallaan ja näkemykseni mukaan vain niiden pintaa on siloteltu. Haluamatta osoittaa sormella tai syyllistää utelias mieleni kysyykin: Kenen etu tallaantuu, kun asialle jotain tehtäessä, tehdään rollaattorivauhdilla, varsin hitaalla aikataululla? Kenen tehtäviin kuuluu se, että opetussuunnitelman hieno määritelmä oppimisen perustaksi lasketusta oppilaasta rehtoriin aktiivisuutta ja osallisuutta korostavasta oppimiskäsityksestä saa lihaa luitten ympärille, tekoja kauniitten sanojen lisäksi? Positiiviseen vuorovaikutukseen uskovana korostan, ettei missään nimessä tilalle.

Julkisuudessa eri tahoilta lyödään pöytään faktoja ja mitattua tietoa koulun epäonnistumisista, opettajan epäpätevydestä tai vanhempien kyvyttömyydestä kasvattaa lapsiaan. Keskustelu on täynnä tunnetta ja syyllisen metsästämistä itsestä pois päin. Vastaukseksi pidetään organisaation ongelmien taakse meneviä puolustuspuheita. Tutkimuksessa esiin nousut vanhempien ja opettajien yhteistyö ja vuorovaikutus vaativat mielestäni esimerkiksi N2:n mainitsemia yhteisten tapahtumien järjestämisistä eli neutraaleja hyvän vuorovaikutuksen kasvualustoja ongelmakeskeisen vuorovaikutuksen sijaan.

Nuorten kanssa toimiessa ei voi välttyä kuulemasta kommenttia, ettei vanhempia kaivata, ”ei sinne tarvitse tulla”, ”eivät sinne kenenkään muiden vanhemmat tule”, ”en itse osallistu, jos tulette”. Yhteistyön virittämisen ehtona tulisi mielestäni olla nuoren etua ajavien aikuisten ymmärrys siitä, hyötykö nuori yhteistyöstä ”nuorten sen hetkiseen tunne ilmastoon kuuluvasta” tai joskus kiivaastakin vastustelusta huolimatta.

Yläkoulu-aika voi osua kodissa vaiheeseen, jolloin vanhempi väsy lapsen murrosiän mukanaan tuomien haasteiden ja niihin liittyvän kodin vuorovaikutuksen taisteluasetelman vuoksi ja samalla kyseenalaistaa itseään ja omaa taitoaan kasvattajana. Kuten erityisopettaja tutkimuksessani mainitsi: ”Äidin sydän on herkkä”. Monenlaisten kodin keskinäisten viestintäkompurointien aika sulkee monia ovia, joiden takana vastassa on syyllistä etsivä, moittiva asenne. Sen sijaan täytyisi löytää tanner, jossa töminät ovat ymmärrettäviä ja kohtaaminen puolin ja toisin arvostavaa, suhtautuminen kunnioittavaa niin kuin tutkimuksen erityisopettaja mainitsi.

Kodin, koulun ja eri tahojen kanssa tehtävä yhteistyö nuoren parhaaksi ei saisi kaatua siihen, että nuori ei sano ääneen tarvitsevansa tällaista tukea. Aikuisten havaitsema haaste tai tuen tarve, jota nuori ei kenties etukäteen tiedä olevan olemassa tai jota hän ei kykene sanottamaan ääneen, ei katoa olemasta vaan sille on tehtävä jotakin.

Kiitokset

Lopuksi kiitän työhöni arvokkaita ajatuksiaan jakaneita nuoria, vanhempia ja erityisopettajia sekä työni ohjaajaa, jonka asiantuntevat ja kannustavat kommentit ohjasivat ymmärrystäni ja työtäni lopulliseen muotoonsa. Haluan rohkaista kaikkia alakoulusta yläkouluun nivelvaiheen haasteiden kanssa kamppailevia kirjoittamani Väinö runon sanoin.

Väinö

Väinö saa voimansa vesisuonista,
jotka välillä ehtyvät,
välillä pulppuavat vaikka ylämäkeen.

Väinöä muovaavat tuuli ja myrsky,
ne katkovat oksan sieltä, verson täältä.

Väinö saa myös muotoansa madoista,
jotka vievät hänestä jotakin, jättävät jälkensä.

Väinö kasvaa ja kehittyy vuorovaikutuksessa,
elämän myllerryksessä ja tyvenessä.

Hän tarvitsee muita ja häntä tarvitaan.

Hän kasvaa ja hänen lähellään kasvetaan.

Elämä vie evästä ja energiaa.

Väinö siirtyy yläasteelle.

Runko on vahva, juuret ovat maassa.

Väinö joutuu taipumaan,
mutta Väinö kestää.

LÄHTEET

Adams, Linda 1999. Ole paras itsesi. Helsinki: LK-KIRJAT /LASTEN KESKUS.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen (8. painos). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Gordon, Thomas 1978. Viisaat vanhemmat (3.painos). Helsinki: Tammi.

Gordon, Thomas 2004. Toimiva perhe. Helsinki: LK-KIRJAT /LASTEN KESKUS.

Holopainen, Pirkko & Ojala, Terhi & Miettinen, Kaija & Orellana, Tarja (toim.) 2005. Siirtymät sujuviksi - ehyttä koulupolkua rakentamassa. Helsinki: Edita Prima Oy Ab.

Hotulainen, Risto & Lappalainen, Kristiina 2005. Teoksessa Siirtymät sujuviksi - ehyttä koulupolkua rakentamassa. Helsinki: Edita Prima Oy Ab.

Hurme, Toivo & Talvio, Markus 2006. Sopuavain Loppuraportti, Helsinki: S-paino Oy.

Huttunen, Merja; Hämäläinen, Tuula; Lintu, Katja 2007.

Alakoulusta yläkouluun. Maaselän koulun oppilaiden tuntemuksia siirtymävaiheessa. Diak Itä, Pieksämäen yksikkö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Huusko, Jyrki & Pietarinen, Janne & Pyhältö, Kirsi & Soini, Tiina 2007.

Yhtenäisyyttä rakentava peruskoulu. Turku: Painosalama Oy.

Johnson, Peter 2007. Suuntana yhtenäinen perusopetus. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Kauppila, Reijo A 2000. Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot. Keuruu: Otavan kirjapaino oy.

Laininen, Merja & Lesonen, Unto 2005. Teoksessa siirtymät sujuviksi - ehyttä koulupolkua rakentamassa. Helsinki: Edita Prima Oy Ab.

Lämsä, Anna-Liisa 2009. Mun on paha olla. Jyväskylä: PS- Kustannus.

Oja, Sirpa 2005. Teoksessa Siirtymät sujuviksi - ehyttä koulupolkua rakentamassa. Helsinki: Edita Prima Oy Ab.

Opetushallitus 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.

Pietarinen, Janne 1999. Peruskoulun yläasteelle siirtyminen ja siellä opiskelu oppilaiden kokemana. Kasvatustieteiden tiedekunta. Joensuun yliopisto. Väitöskirja tutkimus.

Pietarinen, Janne 2005. Teoksessa siirtymät sujuviksi - ehyttä koulupolkua rakentamassa. Helsinki: Edita Prima Oy Ab.

Savolainen, Taija 2005. Alakoulusta yläkouluun - kuudesluokkalaisten pelkoja, toiveita ja odotuksia seitsemännelle luokalle siirtymisestä. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu- tutkielma.

Veivo- Lempinen, Lea 2009. Teoksessa Mun on paha olla - Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS- Kustannus.

Vinni, Irja 2005. Teoksessa siirtymät sujuviksi - ehyttä koulupolkua rakentamassa. Helsinki: Edita Prima Oy Ab.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Väinö - esittely materiaali 2005.

Väinö - kansio 2006.

Väinö- palaute 2006.

LIITTEET

Liite 1:

Kysely yläkouluun siirtymisvaiheen kokemuksista.

Vastausohjeet: Kirjoita kunkin vastausvaihtoehdon jälkeen olevalle riville numero, joka kertoo, mitä mieltä sinä olet asiasta.
1. samaa mieltä **2. en osaa sanoa** **3. eri mieltä**

1. Yläkoulun **alkamisessa** tuntuu mukavalta
 - a) Koulun vaihtuminen. _____
 - b) Uusien kavereiden saaminen. _____
 - c) Uusien opettajien saaminen. _____
 - d) Että koulussa on myös itseä vanhempia oppilaita. _____
 - e) Että voi toivoa yhden kaverin samalle luokalle. _____
 - f) Isommaksi kasvaminen. _____

2. Yläkoulussa **viihtymisen** kannalta mielestäni tärkeää
 - a) Hyvä / hyvät kaverit. _____
 - b) Opettajat. _____
 - c) Pieni opetusryhmä. _____
 - d) Hyvä ilmapiiri koulussa ja luokassa. _____
 - e) Että ketään ei kiusata. _____
 - f) Että hyväksytään erilaisuutta. _____
 - g) Oma positiivinen asenne. _____

3. **Oppimisen** kannalta tärkeää
 - a) Rauhallinen luokkatila. _____
 - b) Opetussuunnitelma, ettei rima ole liian korkea. _____
 - c) Ymmärtäväinen opettaja. _____
 - d) Pieni opetusryhmä. _____
 - e) Hyvä kaveri samassa ryhmässä. _____
 - f) Oma kiinnostus opiskeluun. _____

4. Mitkä asiat ovat mielestäsi tärkeitä yläkoulun **sujumisessa**?
 - a) Että pärjää luokkakavereiden kanssa. _____
 - b) Että pärjää opettajien kanssa. _____
 - c) Että jaksaa keskittyä opiskeluun. _____
 - d) Että osaa pitää puoliaan. _____
 - e) Että saa tukea opiskeluun itselle vaikeissa aineissa. _____
 - f) Että voi opiskella oman taitotasonsa mukaan. _____
 - g) Että onnistuu kokeissa. _____

Liite 1

1. samaa mieltä 2. en osaa sanoa 3. eri mieltä

5. Mitä pitäisi **harjoitella** etukäteen?
- a) Omista koulutavaroista huolehtimista. _____
 - b) Oman mielipiteen esille tuomista. _____
 - c) Rohkeutta sanoa asiansa vieraalle aikuiselle. _____
 - d) Omien tunteiden hillitsemistä ja käsittelyä. _____
 - e) Sitkeyttä vaikeiden asioiden opiskelussa. _____
 - f) "Kovisten" kanssa pärjäämistä. _____
 - g) Avun tai neuvon pyytämistä. _____
 - h) Itsenäistä tehtävien tekemistä. _____
6. Minun on **vaikea**
- a) Hahmottaa asioita tekstiä lukemalla. _____
 - b) Vastata kysymykseen tai kertoa mitä ajattelen isossa ryhmässä. _____
 - c) Keskittyä opiskeluun pitkiä aikoja. _____
 - d) Selvittää ongelmatilanteita vieraan aikuisen kanssa. _____
 - e) Aloittaa tehtävää, jos se tuntuu vaikealta. _____
 - f) Pyytää apua vieraalta aikuiselta. _____
7. Etukäteen **jännittää**
- a) Pääseekö kaveri samalle luokalle. _____
 - b) Onko luokassa entuudestaan tuttuja. _____
 - c) Minkälainen on opettaja / opettajat. _____
 - d) Opiskelun sujuminen. _____
 - e) Ei mikään. _____
8. Tiukoissa paikoissa **auttaa**
- a) Opettajan apu. _____
 - b) Vanhempien neuvot. _____
 - c) Kavereitten tuki. _____
 - d) Vanhempien ja opettajien hyvä yhteistyö. _____
 - e) Yrittää itse ratkaista ongelman. _____
 - f) Jokin muu. Mikä? _____
9. Uuden koulun alkamisessa **tuntuu haastavalta**
- a) Uusiin luokkakavereihin tutustuminen. _____
 - b) Uusi koulu ja systeemin opettelu. _____
 - c) Paljon uusia eri aineiden opettajia. _____
 - d) Isompien läksymäärien tekeminen ja oppiminen. _____
 - e) Opiskeluun keskittyminen kun moni asia muuttuu. _____
 - f) Kokeista selviäminen. _____

Liite 1

1. samaa mieltä 2. en osaa sanoa 3. eri mieltä

10. Minkä asioiden ajattelet auttavan sinua **yläkoulun sujumisessa**?

- a) Saan opettajilta tukea itselle vaikeiden aineiden opiskelussa. ___
- b) Rauhallinen luokkatila kokeiden tekemisessä. ___
- c) Saan opettajilta tukea kokeisiin valmistautumisessa. ___
- d) Saan vanhemmilta apua läksyjen ja koulutehtävien tekemisessä. ___
- e) Että opeteltavat asiat eivät ole liian laajoja. ___
- f) Pienryhmä opiskelu joissakin aineissa. ___
- g) Oma sopeutuminen yleisopetusryhmään. ___
- h) Kavereiden kanssa yhteistyö opiskelussa. ___

11. Miten kaikki **sujuu** omalla kohdallasi **hyvin**?

- a) Teen itse parhaani. ___
- b) Tehdään yhdessä hyvä luokkahenki. ___
- c) Saamme ymmärtäväisen luokanvalvojan. ___
- d) Opettajat ja oppilaat kuuntelevat toisiaan. ___
- e) Myös opettajat ja vanhemmat tekevät yhteistyötä. ___

Mitä muuta haluaisin sanoa?

Mukavasti sujuvaa yläkoulu-aikaa!

Lämmin kiitos vaivannäöstä ja vastauksistasi!

Riitta Hartonen

Liite 2

Haastattelukysymykset nuorille

Yläkouluun siirtyminen

1. Millä mielellä odostat yläkoulun alkamista?
2. Minkälaisia ajatuksia yläkouluun siirtyminen herättää?
3. Mikä yläkouluun siirtymisessä tuntuu mukavalta?
4. Mikä yläkoulun alkamisessa kenties jännittää etukäteen?
5. Mitkä taidot tai asiat auttavat sinua siinä, että yläkouluun siirtyminen sujuu kohdallasi hyvin?
6. Miten näitä taitoja kannattaisi mielestäsi harjoitella?
7. Minkälaista tukea opettajat voisivat antaa oppilaille siirtymävaiheessa?
8. Miten vanhemmat voisivat tukea oppilaan siirtymävaiheen sujumista?
9. Miten opettajat ja vanhemmat voisivat yhdessä auttaa siirtymävaiheen mukavasti sujumista?
10. Minkälaisia ajatuksia sinulla on uusista luokkakavereista?
11. Mikä auttaisi siinä, että uusiin luokkakavereihin olisi helppo tutustua?
12. Jokaisella aineella on yläkoulussa oma opettajansa. Miltä sinusta tuntuu uusiin opettajiin tutustuminen?
13. Mikä helpottaisi uusiin opettajiin tutustumista?
14. Minkälaista muuta tukea siirtymävaiheessa tarvittaisiin?

Yläkoulu aika

15. Mitkä taidot tai asiat auttavat mielestäsi siinä, että yläkoulu sujuu hyvin?
16. Miten näitä taitoja tai asioita voisi harjoitella?
17. Minkälaista tukea ajattelet tarvitsevasi opiskelun sujumisessa?
18. Mitä olette keskustelleet opettajan kanssa yläkouluun siirtymisestä?

Liite 2.

Haastattelukysymykset nuorille

19. Mitä olette puhuneet vanhempien kanssa yläkouluun siirtymisestä?
20. Mitä olette jutelleet kavereiden kanssa yläkouluun siirtymisestä?
21. Mikä on mielestäsi yläkouluaajan merkitys nuoren elämässä?
22. Minkälaisia itsellesi haastavia asioita uskot sisältyvän yläkouluaikaan?
23. Millä mielellä odotat tulevaa syksyä?

Liite 3.

Kysely yläkouluun siirtymisvaiheen kokemuksista vanhemmille

1. Miksi yläkoulu-aika on mielestänne tärkeä? _____

2. Minkälaisia ajatuksia nuorenyläkouluun siirtyminen herättää teissä vanhemmissa? _____

3. Mikä/ mitkä asiat nuoren yläkouluun siirtymisessä tuntuu mukavalta? _____

4. Mikä yläkoulun alkamisessa jännittää teitä vanhempina? _____

5. Mitkä asiat / taidot auttavat mielestänne siinä, että nuoren yläkouluun siirtymisen sujuu mukavasti? _____

6. Minkälaista eri tahojen (opettajat, vanhemmat, muu...) tukea ajattelette nuoren tarvitsevan siirtymävaiheessa? _____

7. Minkälaisia muutoksia yläkouluun siirtyminen tuo mielestänne nuoren suhteeseen opettajiin? _____

8. Minkälaisista toimista / tuesta ajattelette nuoren hyötyvän suhteessa uusiin opettajiin? _____

9. Miten uskotte yläkouluun siirtymisen vaikuttavan nuoren kaverisuhteisiin? _____

Liite 3

10. Minkälaiset toimet auttaisivat mielestänne nuorta uusiin luokkakavereihin tutustumisessa? _____

11. Mitä muita yläkoulun sujumisen kannalta tärkeitä muutoksia näette liittyvän alakoulusta yläkouluun siirtymiseen? _____

12. Minkälaisesta tuesta ajattelette nuoren hyötyvän suhteessa mainitsemiinne muutoksiin? _____

13. Minkälaista tukea uskotte nuoren tarvitsevan yläkoulun alkamiseen liittyvissä opiskelu tapojen ja käytäntöjen muutoksissa? _____

14. Minkälainen oppilas- opettaja- vanhemmat tai opettaja- vanhemmat yhteistyö tukee mielestänne nuorta siirtymävaiheen sujumisessa? _____

15. Minkälainen em. tahojen yhteistyö on mielestäsi tärkeää yläkouluaikaa?

16. Minkälaisia haasteita ajattelette yläkouluaikaan sisältyvän oman nuorene kohdalla? _____

17. Minkälaisilla keinoilla uskotte noiden haasteiden kääntyvän voimavaraksi / voitoksi?

Mukavasti sujuvaa yläkouluaikaa!

Lämmin kiitos vastauksista ja vaivannäöstä!

Riitta Hartonen

Liite 4

Kysely yläkouluun siirtymisvaiheen kokemuksista erityisopettajille

1. Minkälaisia muutoksia yläkouluun siirtyminen tuo mielestäsi erityisoppilaan opiskeluun ja oppimiseen? _____

2. Minkälaisia muutoksia yläkouluun siirtyminen tuo mielestäsi erityisoppilaan suhteeseen opettajiin? _____

3. Miten näet yläkouluun siirtymisen vaikuttavan erityisoppijan kaverisuhteisiin? _____

4. Mitä muita yläkoulun sujumisen kannalta tärkeitä muutoksia näet liittyvän yläkouluun siirtymiseen? _____

5. Minkälaisia haasteita opiskeluun liittyvät muutokset voivat aiheuttaa erityisoppijalle? _____

6. Minkälaista tukea näet erityisoppijan tarvitsevan yläkoulun alkamiseen liittyvässä opiskelu tapojen ja käytäntöjen muutoksissa? _____

7. Minkälaisia haasteita siirtymävaiheen opettajamuutokset voivat tuoda erityisoppijalle? _____

8. Minkälaisesta tuesta tai toimista ajattelet erityisoppijan hyötyvän oppilas- opettaja suhteessa? _____

Liite 4

9. Minkälaisia haasteita muutos voi tuoda erityisoppijan kaverisuhteisiin?

10. Minkälainen tuki / minkälaiset toimet auttaa mielestäsi siirtymävaiheen kaverisuhteissa? _____

11. Minkälainen muu tuki on mielestäsi tärkeää siirtymävaiheessa?

12. Mitkä asiat / taidot auttavat mielestäsi erityisoppijaa sujuvaan yläkouluun siirtymiseen? _____

13. Minkälainen oppilas- opettaja- vanhemmat tai opettaja- vanhemmat yhteistyö tukee mielestäsi erityisoppijaa siirtymävaiheen sujumisessa? _____

14. Minkälainen em. tahojen yhteistyö on mielestäsi tärkeää yläkouluaikana?

Lämmin kiitos vaivannäöstä ja vastauksista!

Riitta Hartonen